

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2019. október • XXX. évfolyam 10. (347.) szám

Ára: 330 Ft

Arrivederci (Bolvári Csilla fotója)

- Vallási téboly a Bácskában 200 évvel ezelőtt
- A bajai helyhatósági választások problémái 1929-ben
- 50 év az orvosi pályán – interjú dr. Küttel-Péterrel
- Szüret idején: a bor hatása az egészségre
- Galéria Az Év Fotográfusa díj 1. és 2. helyezettjének (Bolvári Csilla, Horosnyi Sándor) képeiből

Tartalom

- Vallási téboly a Bácskában 200 évvel ezelőtt – „Szent Miska” és követői (Mayer János tanulmánya).....3
- Kitüntetések a közelmúltban (BH-összeállítás).....6
- Diplomával jubiláló pedagógusok és mérnökök (Barta Imre tudósítása).....7
- A Pandúr-szigeti nyári gát 1940-41. évi szakadásai (Nebojszki László tanulmánya).....8
- Az 1929-es helyhatósági választás Baján (Sarlós István forrásközlése).....10
- Mibe fogadjunk? (Szentiványi Gábor írása).....11
- Galéria Bolvári Csilla és Horosnyi Sándor fotóiból.....12
- „Azt mondhatom, nem is éltem, élek rosszul.” (Sándor Boglárka és Mayer János interjúja dr. Küttel Péterrel).....14
- A bor és az egészség (Nagy Edit és Sümegi József írása).....17
- A vasfüggöny egy darabja (Szentjóni Szabó Tibor visszaemlékezése).....20
- Emberlesen (Kárpáti Jonatán novellája).....21
- Egy bajai pólós kép a múltból (Péter Árpád visszatekintése).....22
- Egy családfától a gyökerekig (Mándics Mihály írása).....23
- Te hogy készíted? A – avagy tízmillió pörköltszakértő országa (Szünder Dezső receptje).....24

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számmlaszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Október 31., a reformáció emléknapja elé

Bán Béla

■ 2007 februárjában tettek el ünnepélyes állami tiszteletadással *Johannes Raut*. Az elhunyt fiatal korától kezdve végigjárta a politikai élet lajtorját, míg közéleti karrierjének csúcán Németország szövetségi (kormányosági) elnöke lett. Fejfájára a következőt írták: „Ő is a názareti Jézussal volt.” Ez a Szentírásból vett mondat egy meglehetősen közismert történetből való idézet. Nagycsütörtök estéjén, a főpap udvarán a tűz mellett melegedő Péterre egy szolgáló rámutatva megjegyzi: „Ő is a názareti Jézussal volt.” Ezt követően Péter a nyilvánosság előtt tagadja, hogy bármi köze is lenne Jézushoz.

Az idézet tehát alapvetően egy vád, amellyel megbélyegeztek valakit, a vádlók szempontjából talán jogosan. Az említett, sírkőre felírt mondat azonban már *hitvallástétel*, amely egy ember meghatározó elköteleződéséről beszél. A bibliai történetben valakit pellengetre állítanak. A sírfelirat azonban már *hűségeskü*.

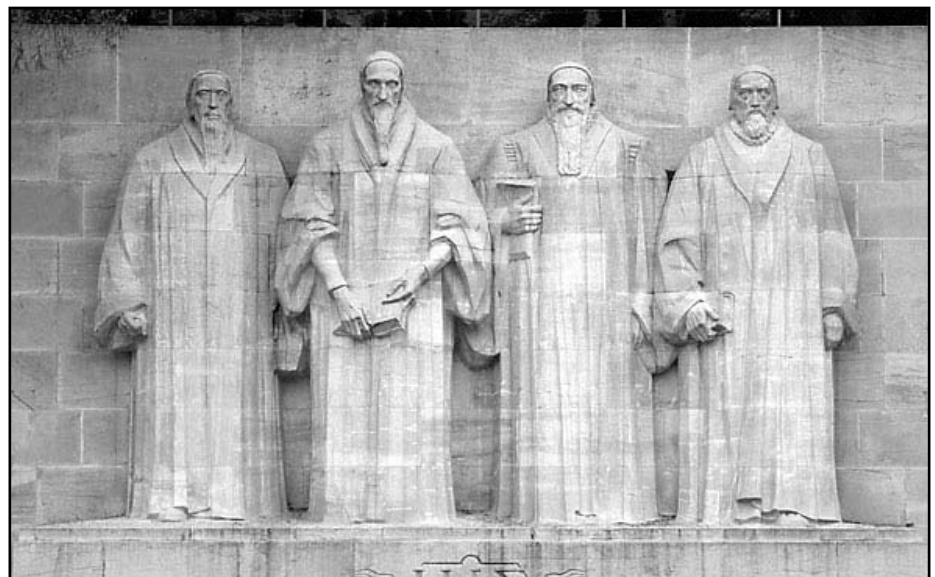
Adódik a kérdés: hogyan történhet meg ilyen átváltozás? Az 1517. október 31-én elinduló reformáció egyik fő hangsúlya alapján csak és kizárólagosan Isten kegyelméből. Isten kegyelme az, amely súlyos bukásokat – mint Jézus tanítványa, Péter esetében is – jóra tud fordítani. Akit a római katolikusok „szentként” tisztelnek, egy csúnyán leszerepelt ember. De a Krisztusban testet öltött kegyelem életét mégis Isten dicsőségére és mások szolgálataiba állította.

Isten kegyelme, amikor egy stigmatizáló világban mégis marad olyan, aki „embernek

nézi azt is, aki póre”. Isten kegyelme az, amikor a másik ember arcán fölismerjük, hogy nem ellenség, hanem a testvérünk. Hitünk szerint ez az isteni kegyelem Jézus Krisztus arcán jelent meg. Ő a tökéletes Isten és a tökéletes ember. A kegyelem munkája, hogy csúfos megszégyenüléseinkből mi is talpra állhatunk. A rontó emberi szándék a lejáratás, de az isteni kegyelem mindig a fölemeltetés és az ember méltóságának tisztelete.

Mi a reformáció mai öröksége? Számomra erről a kegyelemről való tudás és tanúságtétel, ami hitem szerint reményt ad. Társadalmunk frusztráltságáról és szétesettségéről közhelyszerű dolog beszélni. Ennek valamilyen formában mindnyájan szenvedő alanyai vagyunk. Néha úgy érzem, csak az Isten kegyelmének köszönhető, hogy nincs még végünk.

Bizonyára vannak, akik berzenkednek vagy tartózkodnak egy ilyen, alapvetően a hit (vallás) világából származó fogalomtól, mint a kegyelem. Nem kívánok senkivel vitába szállni. Zárásul azonban, mivel nagyon magaménak érzem, egy közismert versrészlettel szeretném befejezni gondolatmenetemet. „*Valaki jár a fák hegyén, ki gyűjtja s oltja csillagod. Csak az nem fél, kit a remény már végképp magára hagyott. Én félek, még reménykedem, ez a megtartó irgalom. A gondviselő félelem kísért eddigi utamon.*” *Kányádi Sándor* sorai a lelkemből szólnak. Adja Isten, hogy a félelmeink és lelki görcseink Isten kegyelméből feloldódjanak, és emberként tudjuk megélni életünket. (A szerző református lelkipásztor, esperes) ■

A reformáció genfi emlékművének fő alakjai

Vallási téboly a Bácskában 200 évvel ezelőtt – „Szent Miska” és követői

Mayer János

■ Eleink – a vallásgyakorlás „hivatalos” részén túli – hiedelemvilágáról valójában elég keveset tudunk. Néhány különleges eset azonban rávilágít arra, hogy egy-egy alulról jövő, népi vallásos mozgalom mekkora erőket képes mozgósítani. 1819. augusztus 24-én ugyanis sajátos zendülés helyszíne volt Bács-Bodrog vármegye székhelye, Zombor. Aznap este mintegy kétezer főnyi (nagyobb részben lányokból és asszonyokból álló) tömeg vonult a megyeháza épülete elé, amelyben fogda is működött. A főleg Szent Anna képével, gertyákkal, feszületekkel felszerelkezett tömeg a fogoly „Szent Miska” azonnali szabadon bocsátását követelte, és ennek azzal is nyomtatékot adott, hogy közölték, egy újabb 3000 fős, immár felfegyverzett csoportot is várnak a helyszínre. A vármegyeházát őrző pandúrok elmenekültek a helyszínről, a börtön őrei fegyverrel voltak kénytelenek védekezni, és ki tudták szorítani a tömeget utcára. Onnan viszont a feldühödött parasztok követelésük teljesítéséig nem akartak elmozdulni, így végül katonaságot kellett kivezényelni az eltökélt tömeg erőszakos feloszlására. A katonák 40 személyt őrizetbe vettek, a többieket szétkergették, a rend csak az éjszakai órákban állt helyre. Pedig a fogoly nem szabadságharcos, parasztfelkelő, hanem egy 26 éves, egyszerű falusi szücsmester volt, aki azonban olyan vallási mozgalmat hozott létre, amely mögé komoly tömegek és egyházi személyek is felsorakoztak.

A téboly történeti magja

A vallási mozgalma miatt meghurcolt fiatalembert Frankovics Mihálynak (Mihovil Frankovićnak) hívták, horvát nemzetiségű családban született Kupuszinán (a későbbi Bácskertesén). Mozgalmának semmiféle nemzetiségi színezete nem volt, hiszen fanatikus hívei között szép számmal találni magyarokat és délszlávokat is, míg annak központjává egy akkoriban döntő részben németek által lakott település, Kollut (később Küllöd) lett. Frankovics Szent Anna fiának hirdette magát, remeteéletet élt, majd megalapította a szerzetesek csuhát összefogó, kötélszerű övének elnevezése alapján a *kordát viselők társaságát*. Az alapítót a nép kezdte el Szent Miskának nevezni. Szektájának tagjaival különféle furcsa szertartásokat agyalt ki, megváltást ígért a népnek, s a betegeket imádsággal, nyállal és szenteltvízzel való keneteléssel „gyógyította”. Beszédeiben azt hirdette, hogy Isten előtt minden ember egyenlő; az úr is, a

paraszt is. Szuggesztív ereje révén óriási hatást gyakorolt az egyszerű köznépre; egy idő után bénák, vakok, fekélyesek és más betegek zarándokoltak hozzá, hogy gyógyulást keresenek „a szent emberről”. A leírások szerint vigasztalta és nyállal kenetette őket: „A vakoknak rész-szerént nyálammal, rész-szerént szentelt vízzel szeméiket kenyegettem, a süketek fülökben szentölt vizet töltögettem, a nyavalyától törötteknek hogy három miatyánkot, három üdvözetet és egy Hisek-egyét, a Szt Háromság és Jésum Mária Szt Anna tiszteletére imádkozzanak, meghagytam, a sebesekeket Szentelt vízzel orvosoltam, az inaszakadtaknak inait nyállal és Szentelt vízzel kenyegettem, a magtalan Asszonyoknak Imádságot hagytam, és magam is minnyájok felett imádkoztam” - vallotta utóbb az ellene folytatott peres eljárásban. (Közli Virág Gábor: *A koluti remete.* = *Híd*, 2001/3. 249-269.)

Népszerűsége nőttön-nőtt, és afféle búcsújáró csoport alakult ki körülötte, akik mindenhová kísérték. 1819 áprilisában az ómoravicai (a későbbi bácskossuthfalvi) jegyző azt jegyezte fel, hogy Pacsér irányában nagy búcsújáró csoport haladt át a községen. A csoport előcsapatát 25, számaron ülő férfi alkotta, majd 48 lovas következett, utánuk gyalogosan mintegy 200 férfi és 400 asszony menetelt. A sort 54, vénasszonyokkal és gyermekekkel megrakott kocsi zárta le. A szamarakat, juhászbotokat, kaszákat, kocsikat, főleg pedig a fehér ruhás lányokat annyira felpántlikázták, hogy a derék jegyző elképzelése szerint „ennyi pántlikát még Ahaszvérus király lakodalmában sem lehetett látni”. (Az eredeti források alapján idézi Muhi János: *Egy bácskai szent ember.* = *Kalangya*, XIII/2., 1944. február 15.) Híveit Frankovics korda viselésével jelölte meg, és az őt követő tömeg utóbb tovább növekedett, mert a bácsalmási jegyző már közel 2000 hívőről számol be, akiknek nagy része Kolluton, illetve Béregen csatlakozott a

menethez. A hívek addigi tevékenységüket feladva csatlakoztak a „szent emberhez”, akit sok helyen pénzzel és ajándékokkal is elhalmoztak. (Igaz, az adományok nagy részét az utóbb Kolluton felállított Szent Anna-oltár elkészítésére fordították.)

A kétségtelenül tömeges méretű mozgalom vallási, társadalmi háttere teljesen maig sem tisztázott, bár többen is foglalkoztak vele, és peranyagait is feldolgozták. A hívek többsége az egyszerű emberek (csőszök, juhászok, jobbágyok) közül került ki, de egyes katolikus papok is erősen támogatták, sőt maga a vármegye nemes alispánja, *Odry András* is a remete pártfogójának számított. Miután Szent Miska az alispán feleségét gyógyíthatatlannak hitt betegségéből kigyógyította, a tisztviselő menlevelet adott neki, hogy szabadon mozoghasson az egész vármegyében; sőt, amikor a

Sipos Loránd grafikai

prédikátor a fejébe vette, hogy Rómába megy (hogy a pápától mozgalmának elismertetését kérje), nemcsak útlevelet, de pénzt is adott neki, hogy a költséges utazást finanszírozza. (Más kérdés, hogy soha nem jutott el oda, mert Pécsen – ahol „veszedelmes eszméinek” újabb híveket próbált toborozni – elfogták, majd később helytartótanácsi utasításra le is tartóztatták.) A csoport a Nyugat- és Észak-Bácska számos településén megfordult, így Bajáig is eljutott, egyik közeli híve is egy bajai személy, *Tokody Márton* volt, aki Rómába is el akarta kíséni, bár később állítólag elpártolt tőle. Szintén komoly támogatója volt ügyének *Szuhányi Ferenc* kolluti plébános, aki még az egyházmegyei utasításnak is képes ellenszegülni, hogy pártfogolja ügyét segítse. Maga is áldásért járult a kordaviselek vezére elé (!), s segítette az újabb hívek toborzását, sőt a faluban Szent Anna tiszteletére oltárt is emeltek. (Szent Annának a kolluti svábok körében e mozgalomtól függetlenül is rendkívül erős kultusza volt, a 18. század végén messze az Anna és az Anna Mária számított a leggyakrabban adott keresztnévnek.) A plébánia melletti kút vizét megáldatta Frankoviccsal, „miáltal a víz gyógyító erejűvé vált, és alkalmas lett arra, hogy a plébános gazdasszonya

iccenként négy krajcárért mérje a gyógyulást áhító betegeknek”. Emiatt utóbb az egyházi hatóságok őt is példásan megbüntették.

Frankovicst végül mozgalmának központjában, Kolluton fogták el 1819. április 11-12. éjszakáján (nappal alighanem hívei megvédték vagy elbújtatták volna), és nem sokkal a sikertelen kiszabadítási kísérletet követően ítéletet is mondtak felette: összesen kétévnyi börtönre ítélték azzal a szigorítással, hogy hetente kétszer csak kenyeret és vizet kaphat. Híveinek egy részét börtönrel, másokat korbács-, illetve botütéssel büntették meg. Követői egy ideig még gondot okoztak a hatóságoknak, ám néhány év múltán a mozgalom vezére híján elhalt. A letöltött börtön után szabaduló Frankovics – akit egykori vármegyéjéből örökre kitiltottak – felvételét kérte az irgalmasrendiek pozsonyi rendházába, s hátralevő életét annak portásaként élte le. (A mozgalom történetét egy-egy tanulmányban *Bende József* már 1890-ben, majd a lapunkban is többször publikál, ugyancsak kupuszinai *Silling István* 1989-ben részletesebben is feldolgozta.)

A mozgalom háttere

Frankovics az egyház hivatalos álláspontja szerint „vallási rajongásban” szenvedett. Amikor a kalocsai érseki szentszékek tudomására jutottak viselt dolgai, az őt rajongónak nyilvánította, és 1818. július 2-án felhívást intézett a plébánosokhoz, hogy híveiket a Frankovicstól alapított úgynevezett „kordátviselők társulatába” történő belépéstől lehetőleg óvják, s az álremete által rendezett körmeneteket akadályozzák meg. „Eretnek” nézetein túl az is szúrta az egyházi hatóságok szemét, hogy Szent Miska – bár nem volt felszentelt pap – állítólag egyes híveket gyóntatott is. Azzal, hogy híveit gyülekezésekre, búcsújárásokra biztatta, sokak szemében a hivatalos egyházzal szembeni engedetlenséget szította, főleg, hogy hívei szerint „*a Szent Remete egyetlen szava többet ér, mint valamennyi pap tette*”, s egyesek egyenesen az új megváltót látták benne.

Frankovics többször is lakhelyet váltott: megvilágosodásának helyszínéről, Monostorszegről Kollutra költözött, majd Szegedre tette át székhelyét, innen azonban kiutasították. Frankovics ekkor Ludasra, majd Szabadkára ment, utána visszatért Kollutra. A helytartótanács a vármegyét már 1819. január 19-én sürgős közbelépésre utasította, az azonban

elég nagy késéssel, csak hónapok múltán szánta el magát a cselekvésre.

Hogy mi volt a tömegeket magával csábító „álremete” titka, arra Frankovics perének iratai is bizonyos tanulságokkal szolgálhatnak. Túlzottan leegyszerűsítő magyarázat volna az egyszerű nép hiszékenységét keresni sikere mögött, hiszen látható, hogy egyházi személyek is a bűvkörébe kerültek. A mozgalomra az egyházi hatóságok figyelmét először felhívó *Csányi Nagy Imre* kishegyesi plébános elkobzott saját híveitől egy, a kordaviselek által elnyerhető búcsúkat tartalmazó iratot (ún. *motyát*), amelyet a mozgalomhoz csatlakozó híveknek osztogattak. Ennek szövegét Jézus Krisztus nevében (!) a pápa (és rajta keresztül a császár) számára fogalmazták meg. (A szöveg a császárt Károlynak nevezi, holott ekkor 1790 óta I. Ferenc uralkodott.) Egyebek mellett az alábbiakat tartalmazza: „*Ennek az Levélnek olly ereje vagyon aki öttet el olyvassa, és halgatyá, 100 napi bútsút nyer semmi nemű állapot neki nem árthat, valyamely háznál leszen ezen levél abba a hazba semmi nem ű Boszorkásság nem árthat, amely háznál terhes aszszony volna vegye magához, és mongyon három Miatyankot és három Üdvözlégý Mariát, a Sz, haromság tisztellettire, mingyárt Szerentsésén szül. És valaki magánál hozrodda ezen levelet, az maga ellenségít meggyőze, meg keresztelkedven a Kristus urunk kereztivel, igy legyen en el öttem uttánam, és föllöttem ó engem örizze éjel és nappal és minden oraban, minden féle veszedelemtül, az ördögnek intselkedésétül, Szentélyen meg engem az úr Jézus Krisztus az ő nagy Kínyával, és Sz. vére hullajtásával, mely Sz. oldalából kiflit) és ki tsurgot, ami üdvösegünkért, őrizé ami lelkünkét az örök életre őrizé ami lelkünkét és testünkét az örök halatul és veszedelemtül es minden elensegeinktül hogy minekünk ne artson.*” (A teljes szöveget közli Virág Gábor: i. m. 250-251.) A szöveg további részében híveit erényes magatartásra szólítja fel, ennek elmaradása esetén súlyos büntetéssel fenyegetőzik. Híveit segítői írásos lajstromba vették. A szöveget nem maga Szent Miska fogalmazta, hiszen saját állítása szerint írni-olvasni nem tudott.

Elhivatottságáról Frankovics kihallgatásán azt vallotta, hogy püspökruhában az atyisten jelent meg előtte egy látomásban, aki nevét Ferencre változtatta. Miután nézetei miatt üldözni kezdték, és már saját küldetésében is kételkedni kezdett, rejtekszállásán két asszony jelent meg előtte, oldalukon egy gyermekkel, és egyikük a következőket mondta: „*Ne félj, édes fiam, én a te anyád, Szent Anna vagyok!*” (A másik asszonyban Szűz Máriát, a gyermekben Jézust vélte felfedezni.)

A perében tanúként kihallgatott személyek többsége maga vagy családtagja számára gyógyulást keresve fordult a remetéhez, ami – állításuk szerint – több esetben meg is történt. Bár a hatóságok igyekeztek volna Szent Miskára a nyereszkesedés vágyát is rábizonyítani, ebben nem jártak sikerrel: az elfogásakor nála megtalált tárgyak nem utalnak hirtelen meggazdagodásra, a hívektől kapott pénzeket nem is ő tartotta magánál, a kolluti kút vizéből származó nyereszkesedés pedig a plébános gazdasszonyának „magánakciója” volt.

Amennyire ez a rögzített vallomásokból ma kihámozható, a kiszabadítására Zomborba indulókat egyes hívei alaposan megtévesztették, manipulálták is. Többen ugyanis azt vallották, hogy a csantavéri *Gancza József* (Frankovics egy közeli híve) azt állította, a „megváltó” már szabad, és a búcsújárókhöz csatlakozóknak – bár közel a világvége – semmi baja nem eshet, sőt „minden nyomorultak meg fognak gyógyulni”. Akik ez alapján társultak hozzájuk, azok – amennyiben igazat vallottak – semmit sem tudtak az erőszakos, fegyveres szabadítási kísérletről, csak a tömeget biztosították hozzá. Nem vitás, hogy

a naiv hívek meggyőzéséhez komoly színészi képességek is kellettek, de úgy tűnik, egyes hívek ennek sem voltak híján. *Pátrik Mátyásné Horváth Panna* nagy átéléssel ezekkel a szavakkal buzdította az embereket a Zombor felé haladó csoporthoz való csatlakozásra: „Menjen vele mindenki az isten szerelméért, mert holnap délre elvész a világ! A topolyai szőlőknél Isten maga leszállott, ahol Jézus, Szűz Mária és Szent Anna mind jelen vannak, és ottan mind meg fogják látni, de mind odavesznek, akik el nem mennek!” (vö. *Virág Gábor: Szent Miska csantavéri hívei. = Bácsország, 2000. július-augusztus 22-23.*)

Mindebből jól látható, hogy a remete sikereiben egyszerre lehetett szerepe saját – minden bizonnyal – karizmatikus egyéniségének, a sikeres gyógyításoknak, de talán a híveitől túlzottan eltávolodni látszó katolikus egyháznak is. Az sem kétséges, hogy a mozgalom mindenki egyenlőségét, a társadalmi különbségek eltörlését felvető vonása vonzó lehetett a szegényebb néptömegek számára. (Ez magyarázza talán, hogy kis falvakban jóval több hívet tudott toborozni, mint a jómódúbb városokban, amelyekből rendre gyorsan kiutasították.) Az is látszik azonban, hogy Szent Miska népszerűségére olyanok is „rátelepedtek”, akiket a haszon-szerzés vágya is mozgathatott. A „szent bolondra” kiszabott aránylag enyhe ítéletben szerepet játszhatott, hogy a vele szemben megfogalmazott vádak egy részét (gyóntatás, nyereszkesedés, istenkáromlás) nem sikerült kellőképpen bizonyítani, s az ítélkező megyei hatóságok – akik között ott volt az őt eredetileg támogató alispán is – inkább tébolyultat, mint veszedelmes felfogatót láttak benne.

Az iratok alapján is feltételezhető, hogy Frankovics nem volt a hiszékeny embereket megtéveszteni akaró szélhámos, hiszen perének tárgyalásán is szilárd meggyőződéssel vallott elhivatottságáról és isteni látomásairól, és aligha véletlen, hogy szabadulása után is egyházi szolgálatot próbált vállalni. Sokkal inkább gondolhatjuk –, bár ezt ennyi idő távolából bizonyítani nem lehet – hogy talán a *bipoláris zavar* (*mániás depresszió*) valamely fajtájában szenvedhetett, amelynek mániás szakaszának gyakori kísérőjelenségei a *hallucinációk* és a *delúziók* (téves személyes meggyőződések, melyeknek nincs valós alapja, vagy nyilvánvalóan ellentmondásosak és nem magyarázhatók az illető kul-

turális körülményeivel). Ennek része lehet az erőteljes és szokatlan vallásos hit megjelenése is, amikor a beteg erős meggyőződéssel lehet aziránt, hogy Isten adta szerepe van a világban; nagy, sorsdöntő küldetése van, vagy épp természetfeletti képességeket tulajdonít magának. Frankovics esetében megvoltak a hallucinációk (isten, Jézus és a két szent aszszony megjelenése), a delúzió (saját megváltói szerepe) és a természetfeletti képességek vélelme (a csodás gyógyítások) is. Az akkor még nem ismert betegség gyakori jele a hiperaktivitás, túlzott optimizmus is, amelynek jeleit a leírásokban ugyancsak megtalálani.

Az már más kérdés, hogy egyes követői

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszám: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókja 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekkszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az **elofizetes@bajaihonpolgar.hu** címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (**www.bajaihonpolgar.hu**) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz.

Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslataikat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

minden bizonnyal igyekeztek a szent ember népszerűségéből anyagi hasznot is húzni. Inkább az őt támogató papok szerepe érdekes; némelyikük bizonyára ártalmatlannak ítélte vallási felbuzdulását, hiszen az egyház tanival ellenkező dolgokat igazából nem hirdetett. Hogy a kolluti plébános az új megváltóért rajongó híveivel nem akart szembemenni, (anyagi vagy egyéb) hasznot remélt a helyiek vallásos felbuzdulásából, netán maga is teljesen a „szent bolond” hatása alá került, azt a fennmaradt iratokból nem lehet eldönteni.

„Szent Miska” emléke később sem tűnt el teljesen a Nyugat-Bácskából. Muhi János 1944-ben született cikkében azt állította, hogy Küllődön és környékén még abban az időben is „Szent Miska vizével” mosdanak a lányok, ha igazán szépek és egészségesek akarnak lenni... Kollut lakossága azonban a második világháborút követő etnikai tisztogatások folytán teljesen kicserélődött; a katolikus németeket ortodox szerbek váltották fel, akik vélhetően semmit sem tudnak az egykori plébánia kútvizének gyógyító erejéről.

Az irodalmi alapanyag

A kétségtelenül szokatlan történet azonban nemcsak forrásfeldolgozó és történeti munkák, hanem egy szépirodalmi mű alapanyaga is lett. A vajdasági magyar író, *Gobby Fehér Gyula Szent bolond* címmel regényt írt Frankovics életéről, amelyet az újvidéki Forum Kiadó jelentetett meg 1976-ban. Ebben a könyvben a szerző az ismert történet anyagát igen szabadon kezeli, így főhőse

se nem jámbor vallási újtó, se nem beteg megszállott, még csak nem is a népért küzdő „szociális forradalmár”, hanem mások által irányított, az eseményekkel sodródó figura, akinek se vallásos látomásai, se önálló gondolatai nincsenek. Másrészt az író afféle vidéki Don Juant formál belőle, aki csillapíthatatlan étvágygal fogyasztja a környék asszonyait (és persze az alispánét is elcsábítja). Végül „a Zombor környéki asszonytársadalom, krémje” együtt vonaglik, nyüszít és liheg hiánya miatt egy fejezetben” (Utasi Csaba). Az író ezzel a szexuális vonzerővel magyarázná azt, hogy Szent Miska hívei között valóban jóval nagyobb számban találni lányokat és asszonyokat, mint férfiakat. Ugyanakkor annak, hogy a remete a valóságban is tömegesen csábított volna el tisztas asszonyokat, a peranyagban semmi nyoma sincs, pedig ha ilyen történt volna, azt ellenfelei joggal használhatták volna fel ellene. Az írói fantázia ezen túlkapása elsősorban nem is a hiteltelenség miatt zavaró, hanem azért, mert a könyvben a mozgalmi ügyekben eseten és irányítható személy figurája nehezen egyeztethető össze kiolthatatlan étvágyú szexuális ragadozóval. A részben egyes szám első, részben harmadik személyben elbeszél regényen természetesen nem szabad számon kérni a történeti hűséget, ám az, hogy írástudatlan főhőse – aki a könyvben még I. Ferenc császárral is találkozik – szájába olykor esszéisztikus emelkedettséggű szövegeket ad, aligha erősíti a hitelét. Ahogy az

is furcsa, hogy miközben az író lerombolja a csodatévő legendáját, olyan jelenettel is találkozunk benne, amelyben Szent Miska az őt nem támogató béregi plébánosra oly mértékű izzadást képes bocsátani, hogy a víz szabályosan csobogva folyik a derék lelkész arcáról és testéről: tenyeréből előbb víz fröccsen, nem sokkal később feje már csatakos, akárha alaposan megázott volna, majd végül a testéből előtörő vízsugarak csobogásának ellensúlyozására beszélgetés közben meg kell emelnie a hangját. Frankovics monostorszegi megvilágosodását pedig a könyvben nem vallásos látomás, hanem egy egészen szurreális vízió kíséri: a csárda elszabadul a faluvidéki kiserdőből, bizonytalan imbolygással megindul lefelé a Dunán, mennyezetén rákok, pókok és kétélűtüek jelennek meg, a tárgyak váratlanul beszélni kezdenek, majd különféle növények és állatok átváltozása történik.

A kortárs és az azóta írott kritikák is jobbra félresikerült vállalkozásnak tartják a *Móricz* és *Boccaccio* hatásától sem mentes regényt, amelyben a realitást és csodatát az író nem tudta hitelesen ötvözni egymással. (Igaz, *Bori Imre* irodalomtörténész a vajdasági magyar irodalomról írott összefoglalásában Gobby legjelentősebb művének nevezi.) Azt viszont mindannyian elismerik, hogy a különös mozgalom és vezérének története csakugyan egy, a forrásokat és a saját fantáziáját kiválóan ötvöző szépirói tollára kívánkozik. Talán a 200 éves évforduló kapcsán lesz olyan, aki újabb próbát tesz vele. ■

Országos és megyei kitüntetések a közelmúltban

■ Augusztus 20. államalapító Szent István ünnepe alkalmából kitüntetések adtak át augusztus 16-án a Belügyminisztérium központi épületében. Áder János, Magyarország köztársasági elnöke FERCSÁK RÓBERT, Baja város polgármestere részére Baja város és a helyi közösség szolgálata iránt elkötelezett településvezetői munkája elismeréseként a *MAGYAR ÉRDEMREND LOVAGKERESZTJE* kitüntetést adományozott. Az elismerést *Konrád Károly* miniszterhelyettes, parlamenti államtitkár adta át. Ugyanezen a rendezvényen kitüntették ZSÁK BALÁZS rendőr őrmestert is, aki a bajai Sugovica-strandon két gyermek életét mentette meg. Helyállásáért BÁTORSÁG érdemjelet vehetett át.

Ugyancsak augusztus 20. alkalmából jutalmazták több évtizedes gyógyító munkájáért a Pesti Vigadóban tartott ünnepségen DR. ÁBRAHÁM GYÖRGY bajai háziorvost, aki a *MAGYAR ÉRDEMKERESZT* polgári tagozat kitüntetésben részesült. Az elismerést a köztársasági elnök megbízásából *Rétvári Bence* államtitkár adta át.

Az idei évi megyei kitüntetések szeptember elején, Kiskunfélegyházán adták át, a hagyományos helyi Libafesztivál keretében. A megyei önkormányzat által adományozott díjak elnyerői között bajaiak is voltak: BÁCS-KISKUN MEGYE KULTÚRÁJÁÉRT díjban részesült a zenepedagógus HUZSVAY GYÖRGY és PETZ GÁBOR, míg HARCOSNÉ RAB RITA, a Szent László ÁMK pedagógusa a BÁCS-KISKUN MEGYE KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉSÉÉRT díj kitüntetettje lett.

Nagy István agrárminiszter a Gemenc Zrt. három nyugdíjas dolgozójának munkásságát ismerte el magas kitüntetéssel a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban tartott ünnepségen. BANGÓ SÁNDOR ny. kerületvezető vadász az ÉLETFA EMLÉKPLAKETT ezüst fokozata, VESZELI ISTVÁNNÉ ny. erdésztechnikus és BODOR LÁSZLÓ ny. osztályvezető, erdőmérnök az ÉLETFA EMLÉKPLAKETT bronz fokozata kitüntetésben részesült. A jutalmakat a miniszter személyesen adta át Budapesten.

A Magyar Fotográfusok Országos Szövetsége (MAFOSZ) 2019. augusztus 24-én (a magyar fotográfia napján), Veszprémben adta át az általa alapított AZ ÉV FOTOGRAFUSA díjat, amelyet idén BOLVÁRI CSILLA, a bajai Duna Fotóklub tagja nyerte el. (Ugyanebben a kategóriában a szintén bajai HOROSNYI SÁNDOR 2. díjat kapott.) A bajai DUNA FOTÓKLUB EGYESÜLET pedig ugyanitt AZ ÉV FOTÓMŰVÉSZETI ALKOTÓCSOPORTJA versengésben végzett a 2. helyen. A díjakat Horváth Imre, a MAFOSZ elnöke adta át a veszprémi Agora kiállítóteremben.

Minden díjazottnak sok szeretettel gratulálunk!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége és kuratóriuma

Díszdiplomával jubiláló pedagógusok és mérnökök

A jubilánsok egy csoportja az Eötvös József Főiskolán

Barta Imre

■ „A múlt /.../ szerves és elválaszthatatlan része a jelennek, mint ahogy a jelen sem egyéb, mint a jövő kezdete.” (Wass Albert)

Baja város felsőfokú intézményei a hagyományoknak megfelelően minden évben köszöntik és kitüntetik egykori tanítványait. Azon felsőfokú végzettséget szerzett diplomás személyek, akik oklevelüket legalább 50 évvel korábban szereztek a megfelelő felsőfokú vagy jogelőd intézményben, és több évtizedes szakmai munkájuk során közmegebecsülésre méltó magatartást tanúsítottak, egész életútjukkal öregbítették alma materük hírnevét, 50 év után arany, 60 év után gyémánt, 65 év után vas, 70 év után rubin, 75 év után gránit díszoklevelet kaphatnak.

Szeptember 2-án az Eötvös József Főiskola tanévnyitó ünnepségét dr. Maruzsa Zoltán közoktatásért felelős államtitkár is megtisztelte jelenlétével. Beszédében személyesen is üdvözölte a jubiláló nevelőket. Dr. Szilágyiné dr. Szinger Ibolya rektor és dr. Kanizsai Máriaintézet-igazgató köszöntötte az ünnepelteteket. A díszokleveleket a rektor adta át a jubilánsoknak.

Arany oklevelet kaptak: Arnold Péterné, Balatoni Tiborné, Bencze Andrásné, Bódis Imréné, Bodó Józsefné, Bogárdi Jánosné, Borsos Ferencné, dr. Horváth Zoltánné, dr. Kuzmann Ernőné, dr. Ujfaludi Lászlóné, Éber Lászlóné, Fekete Antalné, Gyarmati Ibolya, Győri Balázsne, Heteyiné Vida Teréz, Kanyik Árpádné, Katz Márta, Kecskés Lászlóné, Keitz Károlyné, Kincsesné Grgurits Katalin, Kocsis Sándorné, Kontra Györgyné, Laczkó Györgyné, Lakatos Ferencné, Luk-

ács Károlyné, Mohos Lászlóné, Molnár Istvánné, Obert Béláné, Ormándi Mártonné, Ott Tamásné, Patócsné Koch Flóra, Pethő Jánosné, Pflugné Pápai Márta, Pintérné Szűcs Éva, Potznerne Gálfi Zsuzsanna, Somogyi Györgyné, Stiblar Józsefné, Szekeres Istvánné, Tagai Györgyné, Tigelmann Józsefné, Varga Lászlóné és Toldy Ildikó Mária.

Gyémánt oklevelet kaptak: Bús István, dr. Pap István, dr. Rácz-Fodor Sándor, Mundig Antalné, Németh Domonkos, Pablényi Gyuláné, Péter György, Soós Árpád Mihály, Szepes Lajos és Vass Sándorné.

Vas oklevelet kaptak: Ádám Ferencné, Borbásné Szántó Erzsébet, Bucher Vendelné, Devics József, Dr. Kovács Jánosné, Dr. Nagy Istvánné, Farkas Istvánné, Fodor Gyuláné, Gavlik István, Gilicze Katalin, Jerney Istvánné, Koósz Mátyásné, Lakatos Sándorné, Morvai Róbertné, Rapcsák Tibor, Szegedi Györgyné, Tihanyi Lajosné és Tóth Vincéné Csányi Erzsébet.

Rubin oklevelet kaptak: Keller Ernőné, Pozsgai Sándorné és Sziklai Istvánné.

Gránit diplomát kapott Albert Sándorné Újpeéry Edit, Baja város díszpolgára, akit korábban a pedagógusnapon a városháza dísztermében a város vezető tisztségviselői is köszöntöttek.

A díszdiplomások nevében Tigelmann Józsefné kedves szavakkal mondott köszönetet a képző intézetnek, kiemelte: „Hálásak vagyunk tanárainknak a gyakorlatban is jól használható tudásért, emberségükért.” Katz Márta aranydiplomás pedagógus Váci Mihály Szelíden mint a szél, dr. Rácz-Fodor Sándor gyémántdiplomás oktató pedig Ady Endre: Üzenet egykori iskolámba című ver-

sének elmondásával fejezte ki köszönetét.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Víz tudományi Karán a jogelőd intézményben, a Felsőfokú Vizgazdálkodási Technikumban 1968-ban és 1969-ben végzeteket Dr. Bíró Tibor dékán köszöntötte, méltatva a nyugdíjas mérnökök több évtizedes eredményes tevékenységét.

Arany díszoklevelet kapott Váli Tibor Jánosné Schreich Gabriella (1968), dr. Benkő Istvánné Köhler Anna, Csatlós Péter Pál, Czeplédi Ferenc, dr. Fehérváry László István, dr. Fehérváryné Albert Judit, Hernád Rezső, Kaveczky László, Kerka László Csaba, Kovács Zoltán Vilmos, Mécs Imre, Molnár László Imre, Móricz István, Németh Sándorné Pataki Erzsébet Mária, Papszt Lajos, Szászi János, Vancsura Antal László, Várhalmi Antal Miklósné Kemény Margit és Vörös István.

Barta Imre gyémánt diplomáját 2019. június 15-én a Szent István Egyetemen, Gödöllőn vette át dr. Káposzta József dékántól.

Minden ünnepeltnek erőt, jó egészséget kívánunk, áldott legyen az életük! ■

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár,
Munkácsy Mihály utca 9.
CBA Belvárosi ABC,
Eötvös utca 1.
Cserba Optika,
Batthyány Lajos utca 18.
Líra Könyvesbolt,
Déri Frigyes sétány 5.
Tourinform Iroda,
Baja Marketing Kft,
Szentháromság tér 11.
Gazdabolt
(Baja, piacssarnok)

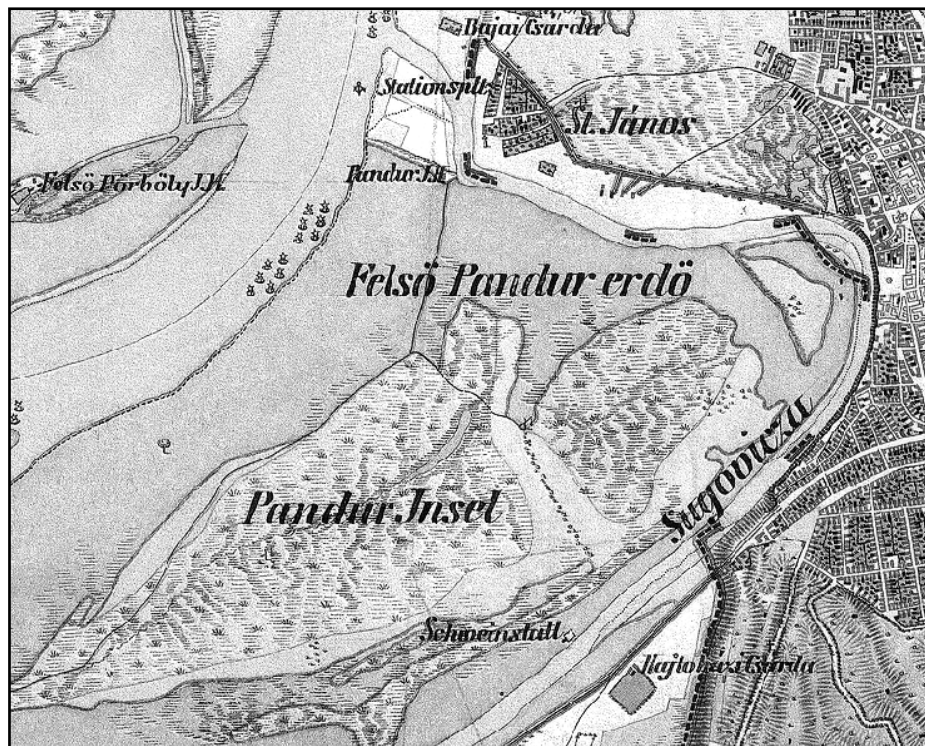
A Pandúr-szigeti nyári gát 1940-41. évi szakadásai

Nebojszki László

■ Folyóiratunk 2019. szeptemberi számában röviden írtunk a városunk melletti sziget elnevezéséről, történetéről, majd a töltéssel körülvett részén megjelenő fakadóvizek levezetésének 1937. évi problémáiról. Mostani cikkünkben gátszakadás utáni helyreállítási és megerősítési munkálatokról esik szó.

Több oka van, hogy a területen időről időre hasonló gondok adódhatnak. Egyrészt a területet védő gát koronamagassága és egyes részeken szelvénymérete nem a Duna legmagasabb árvizeinek kirekesztésére készült (jelenleg legalacsonyabb részei a bajai vízmércén mért 850 – 860 centiméteres dunai vízállásig jelentenek biztonságot). Napjainkra a Futrinka utca nyaralóépületei-telkei jelentősen megnövelték a szelvényt, a Türr-átvágás kiásásakor a kitermelt mederanyagot a parton helyezték el, és kövel erősítették meg (egykor hajóvontató útnak használták), tehát ezeken a helyeken erős és magasabb a gát; a legalacsonyabb és leggyengébb a szelvény a Deák Ferenc-zsilip melletti áttöltéstől a Duna-partig húzódó részig. A kiépített töltés környezetében anyaggyerő helyként felhasználható talaj sok helyen erősen homoktartalmú, kevés benne az ilyen védőművekhez szükséges megfelelő mennyiségű agyag, azaz a víz könnyen képes megbontani, és vízzáró képessége is hiányos.

Írásunk forrásanyagaként az említett évek gátszakadásaira vonatkozó iratokat Budapesten, a Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltárban (KVL XV. 15. 2. t. Bajai Folyammérnöki Hivatal iratai 10. doboz) tekintettük át. Az eredetileg a Kalocsai Érseki Uradalomhoz tartozó Pandúr-pusztai terület „...legnagyobb részét vitézek között történt szétosztása óta az egyesek tulajdonát képező töltés rendszeres gondozásban nem részesült és csupán a nagy árvizeknél előállt töltésszakadásokat állították helyre, azonkívül a Duna-part biztosítása előtt szükségessé vált töltés-belebbezést [töltéskisajátítást – N. L.] hajtották végre a városi ínségmunkálatok keretében.” A gondok az 1940. évi tavaszi árvíz nyomán keletkeztek, amely öt helyen gátszakadáshoz és a védett terület elöntéséhez vezetett. Az előzőket tetézte a tartósan magas vízállás miatt egyes részeken a védtöltés mindkét, más szakaszon a mentett oldali el- és kihabolása (a víz hullámzó mozgásának hatására a part és töltésrészű

A Pandúr-sziget északkeleti része a II. katonai felmérés idején (Felső-Pandúrt ekkor még nem vette körbe védőtöltés, középső, mélyebb fekvésű részén nádas, mocsaras és zombékos volt a terület)

rongálódása). A gátszakadások a: I.: 980-1080, II.: 2560-2634, III.: 2670-2690, IV.: 2805-2860 és V.: 5480-5585 szelvények között történtek. A római számok a szakadások számát jelzik, az arab számok méterben értendők, a kezdőpont a bajaiak által Vénusz-dombnak nevezett, 1935-ben létesült pavilonnál volt, és onnan indulva az óramutató járásával ellentétes irányban haladt végig a nyári gáton, amelynek teljes hosszúsága akkor 8330 méter volt (lásd mellékelt térképet).

Baja város Vitézi Széke a földművelésiügyi miniszterhez a helyreállítási munkálatokra államsegély iránti kérelmet nyújtott be, amelynek nyomán a Budapesten, 1940. május 25-én keltezett leiratban a Bajai Folyammérnöki Hivatalt bízták meg a munkálatok tervezetének és előmért (azaz előzetes) költségvetésének elkészítésével. Az összesen 354 méter helyreállítandó töltés minta-keresztzelvénye szerint a koronaszélességet 2,5 méterre, a víz felőli oldali rézszű hajlását 1:2,5-re, míg a mentett oldalt 1:2-re tervezték, ezen kívül mintegy 5 000 méter hosszon az elhabolások miatt folyóméterenként 1-2-3 m³ helyreállító földmunkát láttak szükségesnek. A tervezéssel megbízott Bajai Folyammérnöki Hivatal részéről Galambos Jenő királyi műszaki tanácsos, a hivatal főnöke és

Knézy László királyi főmérnök aláírásával 1940 júniusában ellátott előzetes tervben 25 000 m³ földmunkát, burkolásként pedig 52 000 m² gyepesítést kalkuláltak, az elkészült költségvetés szerint mindezek elvégzéséhez 55 000 pengőt láttak szükségesnek.

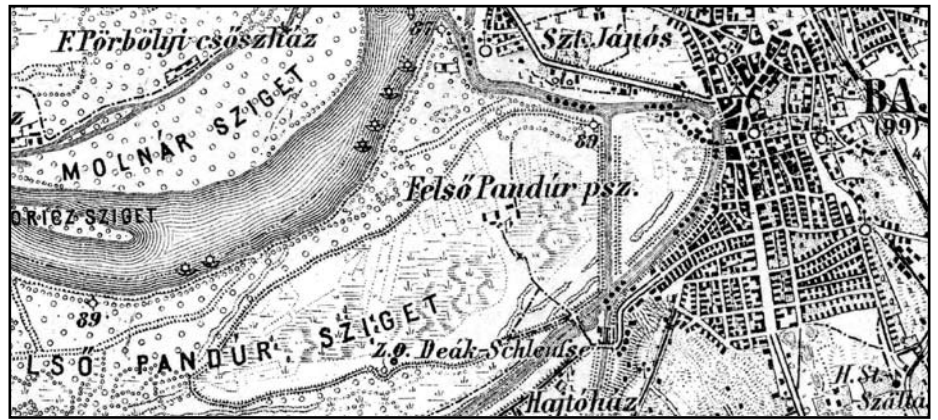
A miniszter 1940. szeptember 20-i rendeletére kiutalt 15 000 pengő államsegély terhére október 18-án kezdődhetek meg a munkák, amelyek értelemszerűen csak a legfontosabbakra, a gátszakadások áttöltésére irányulhattak. Az időközben leszerelt és kereset nélkül maradt katonák foglalkoztatásának segítése céljából a miniszter a munkálatokra november 8-án 10 000, december 10-én 20 000, majd 24-én újabb 20 000 pengőt engedélyezett, azaz összességében már 65 000 pengő áll rendelkezésre. Így a helyreállítás mindenre kiterjedhetett: meg kell jegyezni, hogy az első szakadást a terv körtöltéssel javasolta megkerülni, míg a többi helyen az eredeti tengelyben történt meg a helyreállítás.

Az esős és ünnepnapok kivételével megszakítás nélkül folytatott földmunkákon a kezdeti 52 fős létszám decemberre már 200-250 főre gyarapodott, amelyeket a korán beállt hideg és havas időjárás ellenére 1941. január 4-ig sikerült folytatni. Ekkor azonban az erős széllel támogatott

árhullám miatt közel egy hétig védekezni kellett: az el nem készült részeken nyúlgáttal, az elhabolás ellen pedig rőzseművel történt a vízkár-elhárítás. Ezután mintegy 20 munkással január 20-ig sikerült az előirányzott földmunkákat befejezni (az előzetesen tervezetthez képest végül 25 966 m³ lett a tényleges). A fagyos talaj, a tavaszi olvadás és esőzés miatt várható üledék okozta beroskadás ellensúlyozására végül a tervezettnél mintegy 10%-kal nagyobb lett a feltöltési magasság.

A munkálatokat vezető Knézy László főmérnök beszámolója szerint ezután ismét bonyolulttá vált a helyzet: „1941. február 6-án újabb tartós árvíz kezdődött, és éjjel-nappal készülséget kellett tartanunk, azonkívül hullámvérés ellen védekezniük, egészen március 2-ig. Március 14-én újabb árhullám következett és a készülség ellenére 15-éről 16-ára virradó éjjel a 2515-2588. szelvények között a csaknem tiszta homokból álló erősen gyökeres töltésszakasz a teljes átázás folytán összeroskadott. Az egész ártér víz alá került és az erős szélben a rendelkezésre álló kevés anyaggal való hatnapos védekezés ellenére nagymérvű kihabolások álltak elő főképpen a Szeremlei-Dunaág felőli töltésszakasz mentett oldalán. A töltésszakadás helyén a terep alatt 6 m. mély 50 m. széles és a mentett oldalon 70 m.-es szakadás alsó végétől lefelé még 30-40 m.-nyire túlnyúló kopolya keletkezett a homoktalajban. A töltés csak a kopolyát megkerülő 2460 szelvényből kiinduló és a régi 2660 szelvénybe bekötő 310 m. hosszú körtöltéssel volt helyreállítható. Ezzel a töltés 110 m.-el meghosszabbodott, tehát teljes hossza 7360 m., illetőleg a Ferenc-csatorna Tűr István átvágása depóniájának beleszámításával 8440 m.”

Említettük, hogy a védtöltés mentén a talaj erősen homoktartalmú, és a közelben megfelelő mennyiségű agyag sem volt. Így a védvonal a helyszínen található anyagból épült újra, a víz felőli oldalon távolabbról szállított agyag, a mentett oldalon pedig tarackfüves gyeptéglaborítással. Emellett a 2410-es szelvényből kiindulva 70 méter hosszú terelőgát készült, amelynek feladata az árvíz idején kialakuló sodrás csillapítása, zajlásnál a jég elkormányozása a kopolya dunai bejáratától. A helyreállításkor felhasznált fagyos föld miatti későbbi roskadások, valamint elhabolások a nyári gát teljes hosszúságában újabb, szükség szerinti munkálatokat igényeltek (földmunkák, korona- és rézsűegyengetés, gyeptéglá- és rőzseborítás), amelyek április 29-től július 30-ig tartottak.

A III. katonai felmérés térképén már látható a védtöltés, amelynek nyugati szakaszát a későbbi mederváltozások során elérte a Duna, az északi részén pedig korrekciók történtek

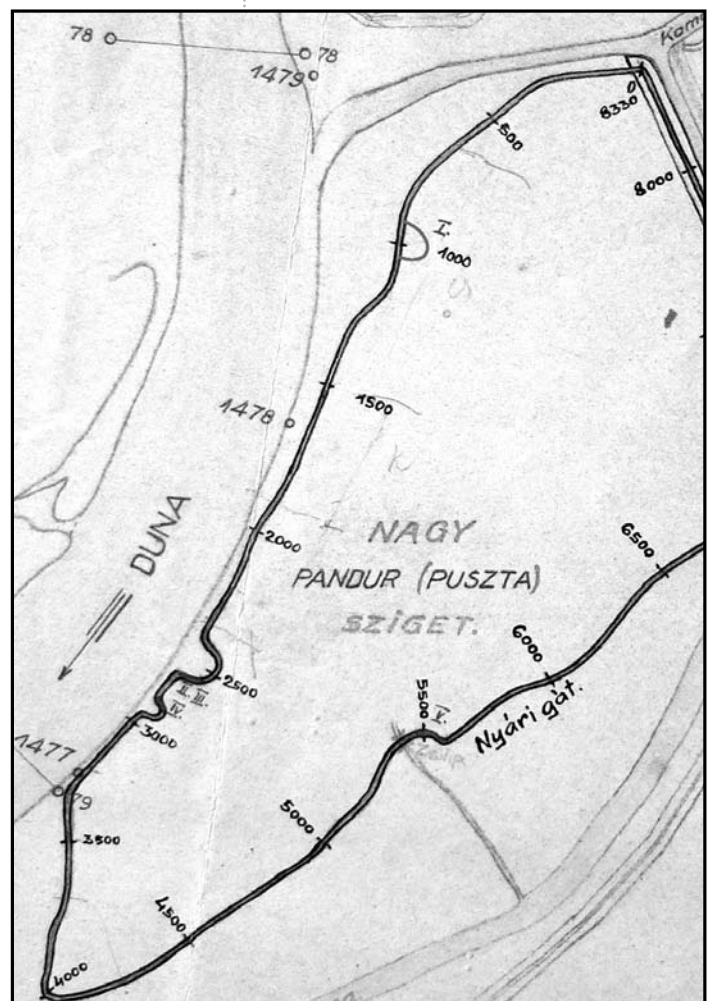
Knézy főmérnök 1941 októberében összeállított végső mérlege szerint „A munkálat egész(e) folyamán végeztünk 32747 m³ és 8256 fm. földmunkát, készítettünk 1788 m² gyeptéglá és 260 m² rőzseborítást, mérésre kitzűzésre és egyéb mellékmunkákra felhasználtunk 1136 napszámot, árvédelemre pedig 452 napszámot és 7 fuvart. A munkálat teljes költsége 53 379,77 P. volt. Ennek 95,2 %-át 50 839,25 P-t munkadíjakra, 1,4 %-át 729,48 P-t anyagbeszerzésre és felszerelés pótlásra, 3,4 %-át 1 811,04 P-t pedig munkafelügyeleti, betegsegélyezési és egyéb rezsiköltségekre fordítottuk.

A nyári gát által védett egész terület időközben cserre útján Baja thjfváros tulajdonába menván át, a gát fenntartásra a városnak lesz átadandó.”

Utóbbi vélhetően azt jelentette, hogy a vitézek máshol kaptak telkeket.

A munkálatok lezárását a földművelésügyi miniszter 21.631/1941.VIII.A. számú rendelete nyomán 1941. november 25-én felvett felülvizsgálati jegyzőkönyv jelentette, amely megbízásából jelen volt Puskás Rezső miniszteri tanácsos, vízepí-

tési kerületi felügyelő, továbbá Horváth Béla városi műszaki tanácsos, valamint a folyammérnöki hivatal részéről Galambos Jenő és Knézy László. Áttekintették a fentebb ismertetett dokumentációt, majd a felülvizsgáló által kijelölt keresztzelvények felmérésének adatait a kivitelezési tervvel összevetve állapították meg, hogy a helyreállítási munkákat szakszerűen végrehajtották. Mindezek után Puskás Rezső a nyári gátat átvette, felügyeletre Baja városnak átadta, és elkészítette az elszámolást. ■

A nyári gát 1940-ben készült helyszínrajza a szakadások megjelölésével

Az 1929-es helyhatósági választás Baján

Sarlós István

■ Bethlen István miniszterelnökségének 10 éve (1921-1931) alatt az államigazgatásban az egyik legnagyobb változást a törvényhatósági önkormányzati testületek összetételének átalakításáról szóló 1929. évi XXX. törvénycikk jelentette, amely alapján folytatták le ugyanazon év őszén a választásokat, majd alakították meg az új törvényhatósági bizottságokat, mai nevükön a városi közgyűléseket. Az új választási törvény a modern kor elvárásaihoz igazodott, ugyanis a magyar közigazgatás 1929 előtt az 1870. évi XLII. és az 1871. évi XVIII. törvénycikk alapján szerveződött meg. Az 1886. évi XXI. törvénycikkben ugyan végrehajtottak egy nagyobb módosítást, de az önkormányzati testületek felállításának alapelvei ekkor sem változtak. A korábbi törvények alapján szervezett törvényhatósági választásokat 1910-ben tartottak utoljára Baján, azaz 19 évig csak pótválasztások és a virilis listák frissítése alapján történő kiigazítások voltak. (A virilis listákon egy törvényhatóság legtöbb adót fizető tagjait sorolták fel, a befizetett összeg nagysága szerint.) Törvényhatóságokként a bizottság felét a virilis listáról bekerülő tagok tették ki. Az 1929-es új helyhatósági választási törvény mind a választó- és választhatósági jog tekintetében, mind az új törvényhatósági bizottság összetétele tekintetében jelentős változásokat hozott.

A választójogot egyértelműen szélesítették; Baján mint törvényhatósági jogú városban a választójogot az országgyűlési képviselőválasztásokon való választójog meglétéhez, ezen felül 6 évnyi igazolható helyben lakáshoz vagy helyi ingatlan tulajdonjogához kötötték. A választhatóságnak egy további feltétele volt: az írni-olvasni tudás igazolása. A törvényben szabott feltételek alapján az 1929-es választásokon a választásra jogosultak számát nem határozhatjuk meg pontosan. Az 1927-es országgyűlési választásokat alapul véve, akkor a városnak 19 371 lakosa volt, amelyből 7 108 szavazhatott. A „6 éves” cenzus miatt ez a szám valamivel kisebb volt, a választásokról szóló hivatalos 1930-as közgyűlési jelentésben 6 231 fős szám, a központi választmány választásra jogosultakat összesítő ívein 5 324 fő szerepel.

A választójog szélesítésével szemben hatott a törvényhatósági bizottságok összetételének megváltoztatása, amelyet a szakszerűséggel indokoltak. 1929 előtt a bizottság összetétele fele-fele arányban állt választott képviselőkből és virilis listáról bekerültekből. Az új bizottságban a választott képviselők csak 40%-ot tettek ki, és további 40% jutott a

viriliseknek. A fennmaradó 20%-ot érdek-képviselői, szakszerűségi és vallásfelekezeti képviselők tették ki. Baján érdekképviselőket látott el az Ügyvédi Kamara, a Közjegyzői Kamara, a Mémöki Kamara, az Országos Orvosi Szövetség, a Bajai Mezőgazdasági Kamara és a Kereskedelmi és Iparkamara. E szervezetek bajai tagjai önmaguk közül választottak egy törvényhatósági bizottsági tagot és egy póttagot is. A szakszerűségi képviselőként az államhatalom helyi szerveinek vezetői – vagy az általuk delegált személy – kerülhetettek be a törvényhatósági bizottságba. Ezek a következők voltak: a Magyar Királyi Államrendőrség IV. Kerületi Főkapitánysága, a Magyar Királyi Pénzügyigazgatóság, a Királyi Gazdasági Felügyelőség, az Országos Társadalombiztosítás, a tankerületi főigazgató, a királyi tanfelügyelő, a királyi fő-állatorvos. Felekezeti alapon Baja város törvényhatósági bizottságába a római-katolikus egyház három plébánosa került be: *dr. Gonzlik Kálmán, Jugh Miklós és Böhm Jenő.*

A választások után a törvényhatósági bizottság 1929. november 20-án ült össze először, ekkor választották meg a Kijelölő Bizottságot – a városi tisztviselőkre állít jelölteket – és a további városi bizottsági tagokat. A Kijelölő Bizottság december 16-ra hívta össze a Tisztújítószék ülését (az új törvényhatósági bizottság és a megyei tisztviselők együtt), amely meghallgatta a korábbi városi tiszti kar vezetőjének, *dr. Vojnics Ferenc* polgármesternek a leköszönését, majd megválasztotta az új (azaz tulajdonképpen újraválasztotta a régi) polgármestert. *Dr. Vojnics Ferenc* beszédeit a korabeli újságok közölték aktuális számukban. – A beszédet lásd részletesen: *Merk Zsuzsa – Rapcsányi Jakab* (szerk.): *A város keresi múltját. Borbíró [Vojnics] Ferenc, Baja város polgármestere* című kötetben. A régi-új polgármester székfoglaló beszédére a törvényhatóság nevében *dr. Knézy Lehel* válaszolt.

„Amikor most felszólalok, úgy érzem: igen nehéz, de igen hálás feladatra vállalkoztam. Baja város törvényhatósági bizottsága ma polgármestert választott és íme, választása harmadszor is dr. Vojnics Ferenc polgármesterre esett. Ám ez a választás nem volt a számok eredménye, hanem a szívek összedobbanása, egyetlen egy akarása.

Ez a választás – ha szabad ezt az igét használnom – hasonlatos az ezüst-, vagy arany-mennyegzőkhöz [sic!], amikor nem új frigy létesül, de a régi kap szebb, nemesebb mélyebb tartalmat. A polgármester úr székfoglaló beszédében rámutatott 14 éves pol-

Fotó a Türr István Múzeum gyűjteményéből

Az 1929-ben újraválasztott polgármester Vojnics (később Borbíró) Ferenc

gármesterségének beszédes eredményeire, s egyben gyönyörű csokorba foglalta azokat az eszméket, gondolatokat és elveket, melyeket a jövőben is követni, megvalósítani akar.

Fenntartás nélkül kijelenthetem, hogy mindnyájunk lelkében élénk visszhangot keltettek a Polgármester Úr szavai, de úgy vélem, sokkal kiesebbek a képességeim, semhogy méltó tolmácsolója lehetnék azoknak az érzéseknek, azoknak a gondolatoknak, melyek e pillanatban visszhangként bizottsági tagtársaim lelkében élnek.

Teljes nagyságában átérezzük a történelmi pillanat nagyszerűségét. Ennek a városnak a lakossága mindig erős polgári öntudatról, demokratikus fejlődés iránti érzékekről volt ismeretes, mely erényeinél fogva fokozottabb mérvben ragaszkodott az autonómiához, mint a polgári szabadságjogok fontos biztosítékához, – mindezeknél fogva nem nyomhatja el a resignatio érzését akkor, amikor a tisztviselők élethossziglani választása kétségtelenül az autonómiában foglalt jogok csökkenését jelenti. Ez azonban csak elvi álláspont a mi részünkről, mert a mi rendszerünk még abban a szerencsés helyzetben van, hogy olyan tisztviselőket választhat, akiket jól ismer, s akiknek eddigi közhivatali működése a legmesszebb értelemben vett autonómia hagyományaiából szívta szellemét.

Az új törvény csak a polgármester tisztségét korlátozta tíz esztendőre, amikor újbóli választás alá kerül. Ez a tíz esztendő választás utolsó maradványa az ősi önkormányzati szellemnek és ez teszi a polgármesteri

hivatalt hivatássá, az önkormányzati gondolat örvé, végvárává.

Kérjük a Polgármester Urat, tekintsen körül a teremben, nézzen jó mélyen a bizottsági tagok szemébe; ötezer léleknek, de egy egész városnak vágya, kívánsága, akarása tükröződik azokból vissza.

Ez a sok szív és lélek egy abban a kívánságban, hogy olyan városkormányzást vár, mely munkát, békét és egységet biztosít a város lakóinak, tiszteletben tartja az önkormányzati szellemet, azt az önkormányzati szellemet, mely legjobb nevelője az egészséges polgári öntudatnak, amely nélkül független állami lét el sem képzelhető. Ez a generáció a sok ember ezeréves állami létünk legváltozatosabb, legküzdelmesebb emberöltőjét élte végig, tömegében olyan tájakat járt be, aminőket a régi nemzedékek egyes kiválói láttak csak. Állja ma is tudatosan a gazdasági világháborút, éri mindegyik a maga értékét, s e sok hátszónak eredőjeként csak a demokratikus fejlődésben látja a maga lelkeségének, boldogulásának érvényesülési lehetőségét.

Virilis örömmel látjuk a székfoglaló beszédből, hogy nem idegen eszmék ezek a Polgármester Úr előtt és ez természetes is, mert ez eszmék a magyar nemzeti lélekből fakadnak. Ezek az eszmék nagy történelmi válságok idején mindig világhírre emelkedtek, nagyajaink ajakain nyilatkoztak meg, s ma újra keresik a kiváló hirdetőket, szószólókat.

Ezeknek a gondolatoknak jegyében üdvözljük a Polgármester Urat új tisztében a régi barátsággal, a régi szeretettel, a régi tisztelettel, a régi bizalommal. Kérjük, folytassa eredményes munkásságát a város további fejlődése, boldogulása javára; kérjük, ápolja a nemzeti érzést; örködjék a felekezeti, társadalmi és osztálybékén és kívánjuk neki és magunknak, hozza meg polgármestersége Baja városának reneszánszát."

A városháza sok évtizeddel ezelőtt

Fotó a Türr István Múzeum gyűjteményéből

Az 1929-es választás az új törvény miatt ugyan „megkeverte a kártyákat”, de a korábbi vezetők az esetek nagy többségében hivatalban maradhattak a rendszer sajátosságai miatt. Dr. Vojnics Ferenc előző 14 éve, ez idő alatt végzett munkája egyértelműen bizonyította, hogy messzemenően alkalmas a város vezetésére, és rászolgált az új törvényhatósági bizottság bizalmára is, így 1937-es nyugdíjba vonulásáig Baja város polgármestereként dolgozott tovább. ■

Mibe fogadjunk?

Szentiványi Gábor

■ Alkotmányos monarchiákban azért is jó nagykövetnek lenni, mert a külügyminisztérium mellett – az évszázados hagyományoknak megfelelően – a királyi udvar is számon tartja a misszióvezetőket. Az Egyesült Királyságban például az államfő évente fogadást ad a tiszteletükre, az eseményt november végén, december elején a Buckingham Palotában, ritkábban a Windsori Kastélyban tartják.

A több mint 160 londoni misszióvezető mindegyike meghívást kap a közel ezer fős királyi rendezvényre, és rendszerint magával viheti két-három diplomata munkatársát is. Az udvari etikettnek köszönhetően nemcsak a házastársuk, hanem az eladósorban lévő leánygyermekük is jelen lehetnek az ünnepi eseményen. A frakkba és hosszú estélyi ruhába öltözött urak és hölgyek viselhetik kintün-tetéseiket, legszebb ékszereiket, de a szigorú dress code azt is megszabja, hogy például a nőknek rövid ujjú ruhához hosszú szárú kesztyűt, hosszú ujjúhoz pedig rövid szárút kell viselniük.

Ilyen alkalmakkor a királyi és külügyi protokoll munkatársai a Buckingham Palota páratlan festményekkel és kristálycsillárokkal ékesített, hét egybenálló nagytermében sorakoztatják fel a nagyköveteket és kíséretüket szigorú rendben: elöl áll a nagykövet és felesége, mögötte pedig rangidő szerint a többi diplomata házaspár.

1997-ben, újonnan érkezett misszióvezetőként nekem csak az utolsó, hetedik teremben jutott hely, de utána évről évre egy teremmel följebb rukkoltam; az első terembe az ötödik évemben sikerült felverekedni magam. Ám így is a rangsornak csupán a 25. helyén szerepeltem, tudniillik az első 10–15 helyet a Brit Nemzetközösség régóta ott rezideáló képviselői, továbbá a külföldi királyi sarjak és sejkék közül kinevezett nagykövetek foglalták el. Mivel én történetesen a német és az orosz nagykövettel egyidőben adtam át a megbízólevelemet, és kettőjük között „rangsoroltam”, a sokszor órákig tartó rendezvények alatt kiváló alkalmam nyílt arra, hogy érdemben tájékozódhassam fontos politikai kérdésekben.

II. Erzsébet királynő és Fülöp herceg, majd a némi fáziskéséssel mögöttük lépkedő Károly trónörökös – akkor még jövődöbéli felesége, Camilla nélkül – az első terem bejáratától indult a vendégek üdvözlésére. A mögöttük haladó protokollfőnök diszkrétan megsúgta, mikor melyik állam képviselőjéhez érnek, és mit érdemes tudni az adott országról. A királyi pár sorra kezét fogott a misszióvezetőkkel, majd rövidebb-hosszabb ideig elbeszélgetett velünk.

A királyi pár közeledtére a mögöttem álló, jó humoráról és írói munkásságáról is ismert kulturális tanácsos kollégám kajánul odasúgta:

– Gábor, esélyünk sincs, hogy az uralkodó velünk is érdemben szóba álljon.

– Miből gondold?

– A német és az orosz nagykövet között állsz, a királynő nyilván náluk fog hosszabban elidőzni. Nekünk meg odavet majd pár kereketlen szót, és annyi.

Rövid tűnődés után visszaszóltam:

– Mibe fogadjunk, hogy velünk hosszabb ideig beszélget majd, mint akár a német, akár az orosz nagykövettel?

– Az ki van zárva!

– Egy karton pezsgő. Áll az alku?

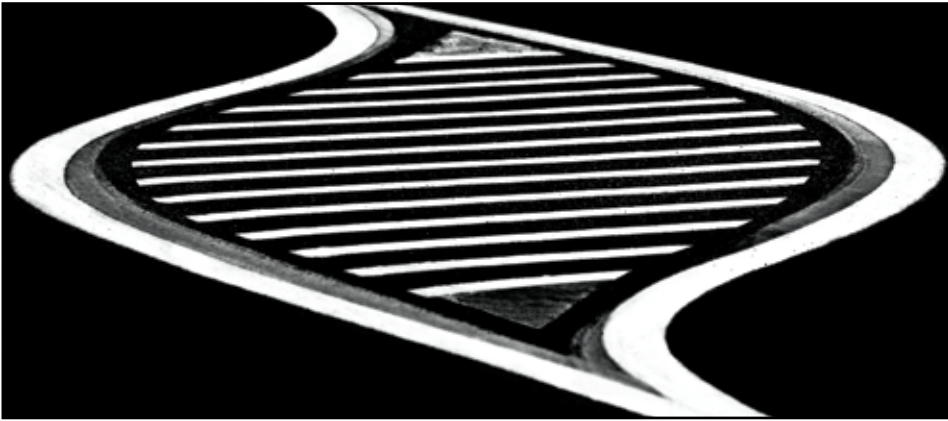
– Ha mindenáron veszíteni akarsz...

Pár perc múlva elének lépett az uralkodó házaspár. A 17 éves lányom és a tanácsos házaspár bemutatása után előhozakodtam a farbával:

– Felső, nemrég jöttem vissza Magyarországról, történetesen abból a megyéből, ahol az 1993-as látogatásuk során Önök is megfordultak. Bizonyára emlékszik a bugaci lovasprogramra. A megyeiek lelkemre kötöték, hogy adjam át szíves üdvözlötüket és jókívánságaikat.

Én bajai háttérrel rendelkezem, de a cél érdekében egész Bács-Kiskun megyét beváltam. Erzsébet és Fülöp rögtön kapcsolt, és meleg szavakkal emlékezett vissza a bugaci kiruccanásra, majd élénken érdeklődött a magyar lovassport és fogathajtás helyzetéről. Egy idő után a protokollfőnök finoman köhécselve jelezte az uralkodó párnak, hogy ideje volna továbblépniük. Megnyertem a fogadást. ■

Bolvári Csilla, Az Év Fotográfusa képei

Elzárt út

Portré Sziszi

Színes korlátok

Természet kockás lilium

Őrszem

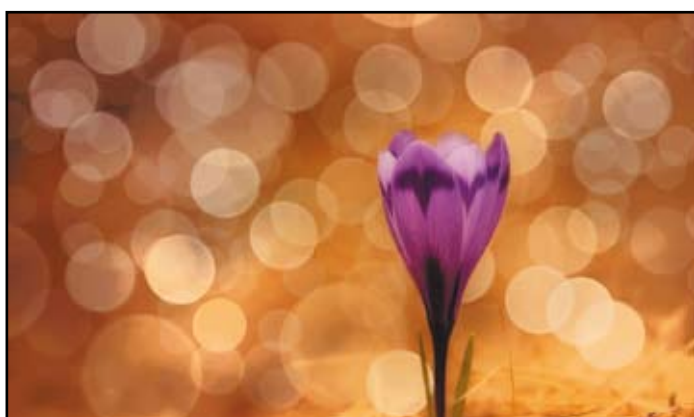

Odaát

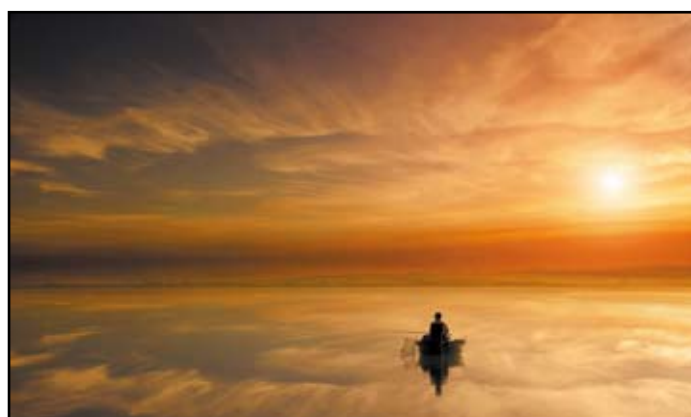

X

A 2. helyezett Horosnyi Sándor képei

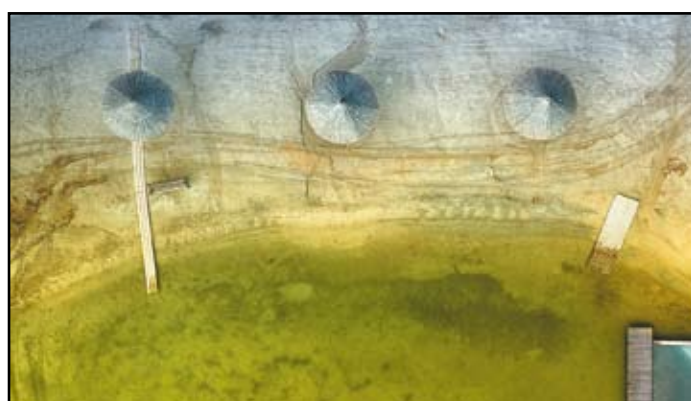
Sáfrány bokeh

A kitaró

Víz tükör

Öreg horgász és a kibicek

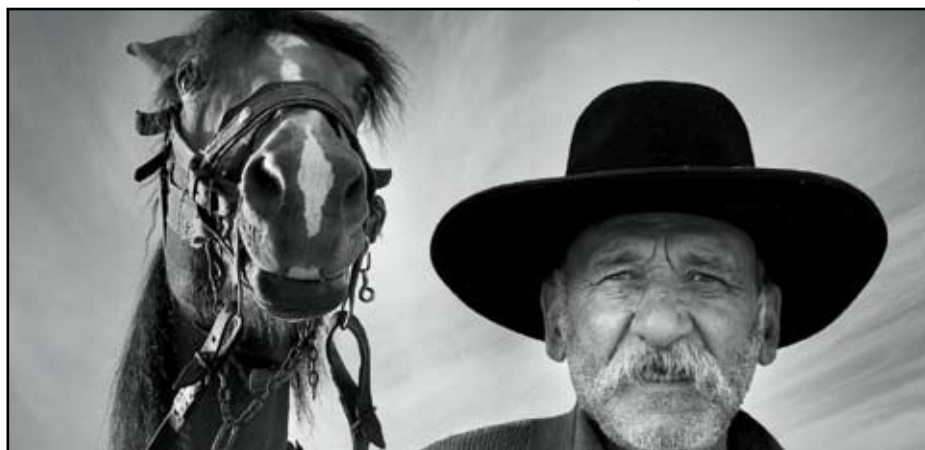
Égi meszelők

Lány kendőben

Huncut mosoly

Legjobb barátok

„Azt mondhatom: nem is éltem, élek rosszul...”

Dr. Küttel Péterrel fél évszázad tapasztalatairól, sportműltről, a nőgyógyászat változásáról

■ 50 évet eltölteni bármely pályán önmagában is elismerésre méltó teljesítmény, hát még a sokféle kockázattal és hatalmas felelősséggel járó szülész-nőgyógyászati hivatásban! Márpedig DR. KÜTTEL PÉTER éppen fél évszázada vette át oklevelét a Pécsi Orvostudományi Egyetemen (így ebben a hónapban már arany díszdiplomát kap), és 1971 óta Baján dolgozik. Ez idő alatt öntudatos somogyiból igazi bajaivá érett, és szakmai pályáján számos meghatározó élménnyel találkozott. Pályakezdése ugyan nem volt mentes a nehézségektől, de ma már büszkén tekint vissza erre az időszakra, ahogyan az utána következő évtizedek eseményeire is.

Sándor Boglárka – Mayer János

■ – Ma már nyugodtan beszélhetek családom származásáról, bár ez nem volt mindig előnyös számomra. Apai ági őseim a 18. században német földről, Pforzheimből kerültek az akkori Magyarországra. A család az új hazában két ágra vált szét: a kőszegi és a temesvári ágra. Én a temesvári ágból származom. Apai őseim között közül többen is jogászok voltak. Dédapám, Dr. Küttel Károly a 19. században ezen túl két cikluson át Temesvár polgármestere volt, a közelmúltban ott szobrot is állítottak neki (teret is neveztek el róla). Nagypám ugyanott táblabíró volt. A család másik ágából viszont Kőszegen ismert patikusdinasztia fejlődött ki. (Még 1716-ban megnyitott gyógyszerárúka a mai napig is üzemel.) A család még az első világháború alatt került el Temesvárról. Édesapám eredetileg katonaiskolát végzett, de a császári és királyi hadsereg megszűnése után végül állatorvos lett belőle. A doktori disszertációját Győrben írta, állatorvosi pályafutását Héderváron kezdte.

Édesanyám Erdélyből, Csíkszentmártonból származott egy afféle hétszilvafás nemesi családból, a szülei tanyasi tanítók voltak, – testvéreihez hasonlóan – ő maga is tanítóképzőt végzett a győri apácáknál. (Az intézet vezetője a nagybátyja volt.) Ő Jánosházapusztán kezdett dolgozni. Emiatt aránylag későn ment férjhez. Édesapámnak ez már a második házassága volt (első házasságából született egy nővérem, aki 10 évvel idősebb nálam), így egyházi esküvőt nem tarthattak. Én magam 1945. január 10-én, Mosonmagyaróváron születtem, még a háború alatt, amikor épp bombatámadás zajlott. (Apám állatorvos-tisztként katonai szolgálatot teljesített, és csapattestével nyugatra menekült.) A hadi események folytán egészen Bajorországig sodródtunk, ahol némi szerencsével apám „lemaradt” az amerikai hadifogságról, és egy helyi állatorvos mellett praktizálhatott. Itthon már halálhírünket keltették. 1945 augusztusában kerültünk haza Magyarországra.

A második világháború után azonban apám származása miatt B-listázták, az előző 26 évnél szolgálata nem ismerték el, végül Kádárkútra kerülhetett körállatorvosnak. 1952-től már édesanyám is ott tanított. Miután édesapám szakmájában elismert ember volt, 1954-ben a kaposvári állatkórház igazgatójának nevezték ki. Ő volt az első állatorvos Magyarországon, aki lovon császármetszést végzett el. Kinevezése után mi is beköltöztünk Kaposvárra, és az általános iskola felső tagozatát és középfokú iskoláimat már ott végeztem el. Nem mondhatnám, hogy a gimnáziumban nagyon szerettem volna tanulni, de azért nem ment rosszul, hiszen végül kitűnőre érettségiztem.

– Mi tántorított el a tanulásra szánható időtől?

– Abban az időben a sport volt a mindenem: megyei súlylökő bajnokságot és négytusa bajnokságokat nyertem. Futballban 18-szoros megyei ifjúsági válogatott játékos voltam, sőt az országos keretbe is meghívtak. 16 éves koromtól már a felnőtt harmadosztályban játszottam. Osztálytársam volt a későbbi sokszoros válogatott újpesti játékos, Bene Ferenc (ő egy másik kaposvári csapatban játszott), aki már akkor is kiemelkedő tehetség volt. Arra nem gondoltam, hogy a labdarúgás számomra a megélhetés forrása lehet, bár volt olyan év, amikor az „ifiben” hamis igazolással játszva 30 gólt rúgtam, Feri meg 55-öt. Felmerült, hogy felvigyenek a Budapesti Honvédba, amennyiben az egyetem mellett a katonai pályát is aláírom, de végül Pécsre kerültem, ahol a PEAC csapatában játszottam tovább, sőt utána egy darabig még Kaposváron (már orvosként) is igazolt játékos voltam.

– Mikor döntötted el, hogy az orvosi pályát választod?

– Igazából ezt sokkal inkább anyám döntötte el... Én éppúgy elmentem volna erdésznek vagy éppen katonatisztnak is, de ő belém plántálta, hogy erre is képes vagyok, és pl. a latin nyelv tanulását is erőltette. Ő járattat németórákra, zongorázni is tanulnom kel-

Dr. Küttel Péter

lett (bár ezekből sokat elsumákoltam), míg apám azt mondta, hogy Péterke csak hadd futballozzon, németül meg zongoráznai majd csak megtanul. Viszont később azt is mondta, hogy addig szeretne élni, amíg diplomát szerzek. (Késői gyerek vagyok, ugyanis már 45 éves volt, amikor megszülettem.) Ez aztán így is lett, hiszen 1969-ben diplomáztam, ő pedig 1970-ben halt meg. Nagyon szerettek engem, de apu egyben elég kemény is volt, nem nagyon tűrt ellentmondást. Még egyetemista koromban egy-egy vizsgára készülve is képes volt szakmai kérdésről vitatkozni, amit ő a gyakorlatból „jobban tudott”. Életemben kétszer kaptam ki tőle, igazából jelentéktelen dolgok miatt. Az állatorvosi pálya viszont sosem vonzott, és apám is azt mondta, hogy abból elég egy is a családban. (Orvosok viszont voltak többen is.)

– Sok orvostanhallgatóhoz hasonlóan neked voltak nehézségeid az első egyetemi években?

– Nem mondhatnám. Az egyetemet cum laude minősítéssel végeztem, egyetlen kollokviumon „rúgtak ki”, de szerintem legalábbis, az is igazságtalan volt. (A professzor egy perc alatt nyolcunkat buktatott meg.) Soha nem fordult meg a fejemben, hogy otthagyjam az egyetemet vagy valami mást tanuljak. Úgy éreztem, jó környezetbe kerültem, a foci is csinálhattam tovább. Annyit szűrtem le viszonylag hamar, hogy soha nem lesz belőlem kutatóorvos, hanem valami „manuális” szakmát szeretnék művelni. Nem voltam képes ugyanis hosszú ideig magolni, órakon át tanulni. A tanulás mellett egyébként dolgoztam is (vagonokat rakodtam), és abban az

időben kaptam rá nagyon a fényképezésre, amiből szintén tudtam egy kis pénzt keresni. Az egyetemi évek alatt egyébként albérlésben laktam, az utolsó években már egy későbbi főnököm (egyben rokonom) lakásában. Kiváló oktatóim is voltak, akiket a mestereimnek is tekinthetek: ilyen volt például a közelmúltban elhunyt *Mess Béla* professzor vagy éppen *Budavári Róbert*, akit annak idején a Kispesten dolgozó anyai ági nagybátyám tanított. Ezt később sokszor emlegette is nekem.

– *Hogyan kerültél végül Bajára?*

– A diploma megszerzése után nagyjából három álláslehetőség közül választhattam. Kaposvári lévén az ottani szülészetre pályáztam elsősorban, próbálkoztam Dombóváron is, de aztán végül Beremenden lehettem volna üzemorvos. Apám ebben az időben még állatkórház-igazgató volt Kaposváron, és az ő kapcsolatrendszerének is köszönhetően egy időre mellkas sebész lettem Kaposváron, ugyanis a mellkas sebész főorvos apu állatkórházában végzett kísérleti célú tüdőműtéteteket kutyákon. Két évet dolgoztam ott, nagyon sokat tanultam ezalatt, *dr. Csorba Lajos* főorvostól. De 1971-ben rokonomat, *dr. Tóth Kálmánt* – aki már korábban Pécsen egyetemi adjunktus volt – kinevezték Baján szülész-nőgyógyász főorvosnak. Ő megkérdezte tőlem, hogy nem akarok-e régi elképzelésemhez híven ezen a szakterületen dolgozni. Az egyetemi évek alatt már felfigyelt az ilyen irányú érdeklődésemre, sokszor voltam benn nála a klinikán. Kálmán nekem egyfajta példaképem is volt, aki afrikai kiküldetéséből visszatérve pályáztat meg a bajai állást. Miután igent mondtam neki, ő „kért ki” addigi főnökömtől, *dr. Csorba Lajostól*, akinek én nem mertem megmondani, hogy elhagyom az intézetét, ugyanis nagyon szerettem. Ezután 1971. szeptember 1-jével helyeztek át Bajára a kórházba. Így a főnököm az unokatestvérem lett, aki azonban velem sokkal szigorúbb volt, mint más kollégákkal. Akkor igen népes volt a szülész-nőgyógyászati osztály orvosi kollektívája; ha jól

emlékszem, a kezdésem idején nyolcan vagy kilencen voltunk, a következő években pedig még többen csatlakoztak hozzánk. De hát abban az időben egy évre jutott kb. 1200 szülés Baján, és még további 300 a bácsalmási szülőotthonban. (Ehhez képest most, szeptember elején 370-nél tartunk.) 1974-ben szakvizsgáztam, ezután kezdtem dolgozni a bajai kórházhoz tartozó bácsalmási szülőotthonban is. Amikor az otthon vezetője, *Trázer János* „disszidált”, 1977-ben *dr. Maros Tivadar* akkori kórházigazgató engem bízott meg a a szülőotthon vezetésével. Amíg az otthon működött (még két és fél évig), én voltam a vezetője. Utána még maradtam egy ideig Bácsalmáson, de ez már azzal függött össze, hogy gyermekorvosként szintén ott dolgozó feleségemet akkor nem tudták volna pótolni. Végül 1981-ben tudtunk mindketten Bajára visszakerülni.

– *Vissza tudsz emlékezni az első levezetett szülésre? Voltak örökre emlékezetbe vésődött eseteid?*

– Körülbelül 4000 szülést vezettem le, ebből 600 császármetszés volt. Természetesen emlékszem az első szülésre, amelyet persze még szakmai felügyelet mellett vezettem le, 1971 októberében. Az első nálam született gyermek, akinek a nevére máig is emlékszem, *Bujdosó Gabriella* volt (ma a sükösi általános iskola pedagógusa), akinek édesapjával később jó barátságba is kerültem. És persze még sok ismert ember gyermeke született nálam. A problémás esetek közül pedig egy ikercsászár-operáció a legemlékezetesebb, amikor az első gyerek kiemelése után az altatóorvos azt jelezte, hogy megállt az anya szíve. Akkor borzasztóan ideges lettem, de szerencsére az aneszteziológus roppant tapasztalt volt, és reanimálta a szülő nőt, aki gyerekeivel együtt ma is boldogan él. Egy másik emlékezetes császármetszésnél egy sérülés miatt ki kellett venni az egyik petefészkét. De milyen a sors: kiderült, hogy a kivett petefészek karcinómás (*karcinóma: a pete-*

Mentorával és első bajai főnökével, *dr. Tóth Kálmánnal*

fészek rosszindulatú daganata – a szerk.) volt. Ennek is köszönhetően a hölgy még ma is él, pedig az eset már körülbelül 30 éve történt.

– *Mennyiben nehezebb ma nőorvosnak lenni, mint a pályád elején volt?*

– Annyiban mindenképp nehezebb, hogy nagyon sokféleképpen ellenőrzik a munkát, minden sokkal jobban dokumentálva van, mint régen. Valószínűleg ezzel is összefügg a császármetszések arányának óriási növekedése, hiszen ott jóval kisebb a kockázata, hogy valami baj történik. (Amikor kezdtem, a császármetszések aránya 6-8% volt, ma már ez a szám 40% körül van.) Egyébként vannak előnyei és hátrányai is, de az tény, hogy minden hamarabb lezajlik, a kismama regenerációja is gyorsabb. Ez sokak számára nagyon fontos, meg hát – a különféle orvosperek korát is éljük – ebben az esetben az orvost is sokkal kevésbé lehet támadni, mint egy nehézségekkel járó, netán tragédiával végződő természetes szülés esetében. Egyszer én is keveredtem ilyenbe, amikor egy méhszájrákkal küzdő beteg hölgy haláláért próbáltak meg felelőssé tenni. Még életében feljelentett miatt, hogy a betegségét nekem korábban észre kellett volna vennem, holott rajtam kívül 4-5 másik orvos is látta. Bírósi per végül nem lett az ügyből, csak etikai tárgyalásig jutottunk el. Bár a bizottság nem tartott vétkesnek, a felelősség egy részét magamra vállaltam, így pénzbüntetést kaptam. Szerencsére más hasonló súlyú támadás nem ért a pályám során.

– *A mai nők, fiatalasszonyok tájékozottabbak, mint régen voltak?*

– Bizonyos szempontból igen, bár ennek nem csak előnyei vannak. Nagy részük már úgy jön a rendelőbe, hogy ezt vagy azt olvasta az interneten. Régen a terhesgondozás

A szülész-nőgyógyászati dolgozói között a 2000-es évek elején

jól szervezett rendszerben történt, ami mára eléggé a darabjaira hullott szét, a többség inkább magánpraxisokat látogat. Ma a szülés előtt az utolsó négy hétben CTG-vizsgálatra kell menni, régen ezt nem írták elő.

– *A közvéleményben számos vitás kérdés van a szakterületteddel (is) összefüggő kérdésekben (otthonszülés, abortusz, mesterséges megtermékenyítés stb.). Mi az álláspontod mindezekről?*

– Az otthonszülést én kifejezetten ellenzem. Minden általam tisztelt szakember azt vallja, hogy szülést olyan helyen kell levezetni, ahol minden szövődmény azonnal megoldható. Persze, dédanyáink még otthon szültek, de hányan meghaltak közülük, és hány újszülött hunyt el röviddel a születése után! Ha nincs semmi probléma, akkor elvileg lehet otthon szülni; ha be van kötve a monitorral a kórházba, a ház előtt áll a mentőautó stb. Baján erre nem sok lakás alkalmas. Szövődmény esetén gyors orvosi segítség kellene, ezt viszont nem feltétlenül lehet biztosítani. Mind tanulmányaim, mind a tapasztalataim azt mondják velem, hogy az otthonszülés túl sok kockázatot rejt magában. Az abortusz esetében a pályám kezdetén nem volt választásunk, meg kellett csinálnunk, nem tehetjük meg, hogy elvi okokból elutasítjuk. Ez számomra azzal is járt, hogy egy plébános ellenállása miatt nem lehettem egy gyermek keresztapja, mondván „gyilkos” vagyok. Hiába mondtam, hogy engem minden állami törvény felment a vád alól, az egyház szabályai szerint nem lehettem keresztiszülő. Egyébként persze nem szeretem, és nem is helyeslem a terhesség-megszakítást, bár elég rossz látni azt, amikor 14-15 éves fiatalok jelentkeznek ezzel a problémával, és maguk sem tudják eldönteni, mit is szeretnének. A lombikbébi-programok a mi számunkra nem jelentenek külön problémát, eleve az ilyen programban részt vevő anyáknak felajánlják, hogy a speciális központokban szüljenek, de persze nálunk is megtehetik. Olyanra is tudok példát, amikor egy házaspár első gyermeke mesterséges megtermékenyítéssel (idegen apa örökítő anyagával) született, mert azt hitték, nem lehet közös gyermekük, de utóbb „saját erőből” is lett nekik. (A második gyerek is nálam született.)

– *Milyennek érezted a kórházi kollektívát?*

– A legjobb talán a pályakezdésem idején volt, amikor nagyon sok fiatal orvos dolgozott ott. Megnyertük a megyei kispályás focibajnokságot, rendszeresen jártunk Szabadkára focizni, asztalitenisz-csapatunk a városi bajnokságban játszott, és persze voltak tudományos programok is. Minden első műtétet megünnepeltünk, de amúgy sok szabadidőt töltöttünk el a kollégák társaságában: sokszor főztünk halat közösen, ami olykor buliba

csapott át. (Én nem tanultam meg halászlét főzni.) Ma már egy kicsit más a helyzet; én már elvileg nem is tartozom az osztályhoz, bár örökké ott dolgoztam. Most forma szerint a Bt.-m bérlő a rendelőt a kórháztól. De így a mai kollégákkal már nyilván más jellegű a viszonyom.

– *Sosem fordult meg a fejedben, hogy elhagyd a várost, vagy akár külföldön próbálj szerencsét a szakmádban?*

– Megfordult bennem, főleg amikor még a német egyesítés előtt többször is jártam Nyugat-Németországban, napokon keresztül bejártam és asszisztáltam is a bruchsalai kórházban. Akkoriban az ottani professzor elintézte volna, hogy kimehessek dolgozni, de akkor még itt volt édesanyám, akit nem mertem volna itthon egyedül hagyni. Pedig volt olyan is, hogy a feleségem és a két gyermekem is velem volt, amikor kint tartózkodtam.

– *Mit szabad elárulni a magánéleteredől, családdodról?*

– A feleségemmel még általános iskolás koromban ismerkedtem meg. Ő a másik kaposvári gimnáziumba járt, majd az orvosi egyetemet Debrecenben kezdte meg, de aztán átjött Pécsre. Egyébként a szüleink is jól ismerték egymást. Szép lány volt, így sokan pályáztak rá, de aztán én lettem a befutó. A házasságunk végül válással végződött, a volt feleségem pedig hasnyálmirigyrákban hunyt el sok évvel ezelőtt. Ebből a házasságból két gyerekünk született, *Zsuzsa* és *Tamás*. Egyiküket sem próbáltam az orvosi pályára terelni; a lányom – egy év tanítóképző után – átment jogi egyetemre, ahol diplomát szerzett, a fi-am pedig különböző kanyarok után jelenleg kamionsofőrként dolgozik. Rajtuk keresztül két nagyobb és egy kisebb unokám van. Az elmúlt húsz évben pedig volt egy hivatalos papírokkal nem szentesített kapcsolat, amely a közelmúltban megszakadt, de attól is mindenképpen sokat kaptam, és nagyon sajnálom, hogy vége lett.

– *Mi az élet értelmé számodra, a szülész-nőgyógyász számára?*

– Így, magasabb életkorba lépve elsősorban annak örülök, hogy láttam a gyerekeimet egyesbe kerülni. Azonkívül azt mondhatom, hogy nem is éltem, nem is élek rosszul. Különösen

Pályakezdő orvosként

örülök unokáim sikereinek (a legnagyobb unoka, *Horváth Kata* többszörös versenytánc-bajnok, sikeres joghallgató – a szerk.). Középső unokám középiskolás, sajnálom, hogy szünetelteti a kosárlabdát, pedig tehetségesnek látszik, a legkisebb pedig még óvodás; remélem, hogy ő is sikeres lesz. Hatvanéves koromig rendszeresen futballoztam a városi bajnokság különböző csapataiban (nemcsak orvosokkal), fényképeztem (bár emiatt rólam kevés kép van otthon), és a mai napig imádom a Balatont, ahol minden évben hosszabb időt töltök el. Egész életemből legalább öt teljes év kijönne, ha összeadnánk az ott töltött időt, pedig horgászni nem is szoktam. Amíg mozgékonyabb voltam, szerettem utazni is, a jó társaságot ma is szeretem. A foci helyett most egy kedves társasággal hétfő esténként rendszeresen pingpongozunk, és ezt nem is szeretném még abbahagyni. Nagyon boldog vagyok, hogy közel 75 évesen, látszólag egészségesen, még napi rendszerességgel dolgozhatok. ■

Változások a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriumában

Mint ismeretes, alapítványunk kuratóriumának tagja, Csiba Gyula múlt év decemberében elhunyt. A kuratórium másik két tagja, dr. Koch György és Farkas Attila tagságáról ebben az évben lemondott. Szerkesztőségünk és a kuratórium nevében mindegyikük sok évnyi munkáját hálásan köszönjük, a két visszavonuló tagnak jó egészséget kívánunk!

A kuratórium 2019. szeptember 25-i ülésén tisztújításról határozott, a megüresedett helyekre három új tagot választottak meg. Ennek eredményeként a kuratórium új tagjai: DR. SZILÁGYINÉ DR. SZINGER IBOLYA, ÉBERFY ISTVÁN és FEKETE SZABOLCS.

Új megbízatásukhoz sok sikert kívánunk!

A bor és az egészség

Dr. Nagy Edit orvos – Dr. Sümegi József borász

■ A szőlőtermelés és a borkészítés kultúrája az emberiség mintegy 7 ezer éves kultúrájával párhuzamosan fejlődött. Bibliai források szerint az első szőlőtőkét Noé ültette el mintegy 5 ezer évvel az időszámítás előtt, az Ararát-hegy oldalán. Ezt alátámasztani látszanak azok az izotópos vizsgálatok, amelyek a Kaukázus déli lejtőin végzett ásások során előkerült szőlőmagok korát Krisztus előtti 5 ezer évre teszik. Ez azonban még úgynevezett *erdei szőlő* (*vitis silvestris*) volt. A jelenleg is termesztett kerti szőlőt (a *vitis vinifera*-t) K. e. mintegy 4 ezer évvel a perzsa birodalom területén „szelektálhatták” ki, mint ahogy a borfogyasztásról szóló első leírások is ebből az időből származnak. Ettől kezdve fogyasztja az emberiség a bort szomjúság oltására, kedélyállapot javítására, betegségek gyógyítására, sőt vallási szertartások megtartására is használja. Ma is a bor az egyetlen alkoholos ital, amely kultikus szertartások tárgya.

Szőlőtermesztésre és borkészítésre az egyenlítőtől északra és délre a 30. és 50. szélességi fok közötti mintegy 2000 km széles terület alkalmas talajtani, éghajlati és természetkultúrai szempontok alapján. Napjainkban ezen a két földgömbi gyűrűn 51 országban termesztenek szőlőt és készítenek bort mintegy 7,5 millió hektáron. Az elmúlt évben ezen a területen összesen 270 millió hektoliter (27 milliárd liter) bor készült. Hazánk a fenti szőlőterületből 65 000 hektárt birtokol – tehát a világ szőlőterületének 0,86%-át, bortertermésünk az elmúlt évben 3,7 millió hektoliter (370 millió liter) volt, tehát a világ bortertermésének 1,37%-a.

Az arányszámokból érzékelhető, hogy a területi képviselőnkéknél lényegesen nagyobb a borkészítésben elfoglalt részesedésünk. Ez jelzi, hogy fajtaszerkezetünk, természetstechnológiánk, az agrotechnikánk és termelési tapasztalataink miatt az egy hektárra eső termésátlagaink jelentősen a világátlag felett helyezkednek el. Ez a megállapítás – a nemzetközi borversenyek tanulságai szerint – bizonyos értelemben a borminőségre is jellemző.

A borfogyasztási tendenciák is érdekesen alakulnak. A bortertermelő országokban általában csökken az egy főre jutó éves fogyasztás. (Magyarországon ez jelenleg 24,1 liter – 20 évvel ezelőtt 33 liter volt; Franciaországban 42,5 liter, de korábban

65 liter volt.) A legmagasabb egy főre jutó borfogyasztás a Vatikánvárosban mérhető: 54,26 liter/fő/év. A nem bortertermelő országokban viszont növekszik a borfogyasztás. Erre legjellemzőbb a kínai példa, ahol 15 évvel ezelőtt 0,3 liter volt az 1 főre jutó borfogyasztás évente, ma pedig 1,5 liter – tehát 15 év alatt megötszöröződött a fogyasztás! 1,3 milliárd lakos esetében ez 19 milliárd liter bort jelent, vagyis 19 millió hektolitert fogyasztanak el évente. A nem bortertermelő országok pontosan az elmúlt 20-30 év kutatásai és eredményei alapján igyekeznek fogyasztásukat növelni a bor egészségre gyakorolt pozitív hatása miatt.

Amikor a bor és az egészség kapcsolatáról beszélünk, mindig a mérsékelt, a kulturált, napi 2-3 deci bor fogyasztására gondolunk. Ilyenkor félre kell tennünk az orvosként belénk nevelődött alkoholizmus elleni küzdelem gondolatát. Amikor szemünk előtt megjelenik a májcirózis felé egyenesen haladó alkoholista, önmagunknak is meg kell vallanunk, hogy pácienseink nem a napi 3 deci tiszta, kellemes aromájú és ízű bortól jutottak ebbe a szomorú állapotba. Kijelenthetjük, hogy a borkultúra és az alkoholizmus nem testvérek. Sőt, azt is megkockáztathatjuk, hogy a jó bor ismerete a kultúra része lehet.

Az egészség témaköre a borral évezredek óta szoros kapcsolatban áll. A Talmudban, a zsidók biblikus könyvében, melyet Krisztus után 500-ban zártak le, a bort az emberiség legrégebbi gyógyszerének nevezik. A perzsák a szőlőtőkét a nap gyermekének, a bort pedig királyi orvosságnak, édes méregnek mondták. Az egyiptomiak pedig papiruszokon rögzítették a borról számos

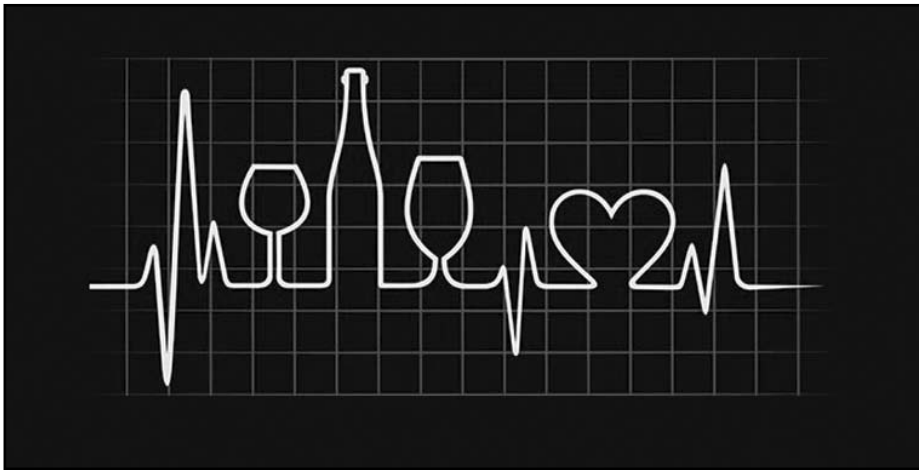
emberi nyavalya gyógyítása során szerzett tapasztalataikat.

2.

Hippokratész és orvosiskolája is tanulmányozta a bor hatását a beteg szervezetre. Hippokratész több mint két és félezer évvel ezelőtt fogalmazott így: „A bor csodálatos emberi alkotás, amelyet – mind egészségesen, mind betegség ellen – minden alkalommal lehet fogyasztani, de csak kellő mértékkel.” A mértéket nem kisebb jelentőségű kortársa, a filozófia egyik legnagyobb alakja, *Arisztotelész* máig is érvényes módon határozza meg: „Az első kupa az egészségé, a második a vidámságé, a harmadik a keserűségé, a negyedik a mértéktelenségé!” Hippokratész tapasztalatait a rómaiak gyógyítástudománya is átvette, és a bort a hadászati sebészetben és a járványok elleni küzdelemben is alkalmazták. *Caesar* kötelezte katonáit, hogy napi 1 liter bort fogyasszanak ellenálló képességük fokozására a fertőző betegségek ellen. „Igyál bort, és egészséges maradsz” – a mondás *Paracelsustól*, az 1493-ban a svájci Einsiedelnben született csodadokortól, a iatrokémia legkiválóbb művelőjétől származik (iatrokémia = gyógyszerkészítés tudománya). *Paracelsus* vándorlásai közepette megfordult Pozsonyban is, ahol elismerően beszélt a tokaji bor csodálatos ízéről és jótékony hatásáról.

Az 1650-ben íródott *Chirurgus-könyvben* 1960 féle állati és emberi gyógyításmódot jegyeztek be, ezek minden harmadik alapanyaga bor. Zircen 1742-ig nem volt patika, így a betegeket „somlyai borral” kúrálták az orvosok. A régi gyógyszerkönyvek mindegyike jó, igazi orvosságként emlegetik a

jó bort. A *Magyar gyógyszerkönyv* 1909-ben és 1934-ben megjelent kiadásai több gyógyszer alapanyagaként írnak elő bort (sokszor tokajit). A „gyógyszeres borok” cím alatt az alábbi készítményeket említi: Vinum Chinas = china bor – étvágygerjesztő, Vinum Chinio Ferratum = vasas china bor (étvágy, vérszegénység) Vinum Pepsini = pepsines bor /étvágygerjesztő, Vinum Tokajense = tokaji aszúbor (roboráló), Tinctura Rhei vinosa = Darelli rebarbarás bora (gyomorrendbentartó/).

A jelenlegi gyógyszerfelírási rendelkezések nem teszik lehetővé a bor receptre való rendelését, pedig gyakran lehet, hogy kevesebbet ártanánk és többet használnánk, mint a felírt nyugtatókkal, altatókkal. A mérsékelt borfogyasztás gyógyító hatásának évszázados ismereteit a modern gyógyászati kutatások veszni hagyták, a kemoterápia a bort, mint gyógyszert háttérbe szorította, de a bor gyógyhatását nem cáfolta meg. A bor alkotóelemeinek és hatásainak természettudományos és gyógyászati vizsgálata az utóbbi évtizedekben a bor felértékelődését eredményezte. Bővültek a bor biológiai hatásával kapcsolatos ismeretek is. Bizonyították, hogy a mérsékelt borfogyasztás nemcsak nem károsítja az egészséget, hanem jótékony hatást gyakorol rá. A túlzott borfogyasztás következményeitől azonban az ókortól napjainkig mindig is óvtak az orvosok.

Tudományosan bizonyítottnak tekinthető, hogy a mérsékelt borfogyasztás a vérben lévő zsírok (koleszterinek) összetételére pozitív hatással van. Éppen ezen vérszintek eltolódása játszik szerepet az erek elmeszesedésében és a szívinfarktus kialakulásában.

Szóljunk néhány szót ezekről a vérszirrokról, koleszterinről! A 80-as években az USA-ban az étkezésben eluralkodott a koleszterinmentes étkezés. Sem tojást, sem disznóhúst nem ettek a magas koleszterin-

tartalom miatt, de még a tojással készült ételeket is kerülték. Mára aztán kiderült, hogy mértékkel minden fogyasztható, még 1-2 tojás is, hisz a diéta csak igen kis mértékben csökkentette a vér koleszterinszintjét, ennek okát a szervezetben lévő csökkent lebontásban kell keresni. Azóta már van olyan gyógyszerünk, a statinok, melyek képesek erre a feladatra. A szervezetnek szüksége is van bizonyos mennyiségű koleszterinre. Nagy mennyiségben található az agyban és az idegszövetben, de fontos szerepet játszik számos hormon felépítésében: az ösztrogén, a tesztoszteron, a progeszteron alapvázát alkotják, de szükségesek az epesavak termeléséhez is, melyek elengedhetetlenek az emésztéshez. A koleszterin egyfajta zsíros anyag, mely nem oldódik vízben, a vérben lévő lipoproteinek megkötik, és így jutnak el a testünk azon pontjaira ahol elengedhetetlen szükség van rájuk. A HDL – nagy sűrűségű lipoprotein a vérből a felhasználatlan koleszterint a májba szállítja, ahol epesav, hormonok képződnek, egy része pedig lebomlik. LDL – alacsony sűrűségű lipoprotein, a koleszterin fő szállítója. Ha az étrend magas koleszterintartalmú, a máj több LDL-t termel, hogy elbírjon vele, így a szervezetben az LDL-szint magas lesz. Az LDL-cholesterin a vérben keringve kicsapódik az érfalra, és elősegíti az érlemezésedést.

Az USA Nemzeti Kardiológiai Intézetében kimutatták, hogy a rendszeres borfogyasztás hatására a HDL-koleszterin nő – ez védi az érfalat, míg az LDL-koleszterin (kis sűrűségű zsírfehérje, ami az érfal károsításáért felelős) aránya csökken a vérben. Ismert tény, hogy a HDL-koleszterin magas részaránya védi az artériákat a meszesedéstől. Kimutatták, hogy azokban az országokban, ahol rendszeresen fogyasztanak bort, kisebb a koronáriás megbetegedésben elhunytak száma. Régóta köztudott, hogy Franciaország bortermő vidékein ma-

gasabb az átlagéletkor, mint az ország más vidékein. A borfogyasztók közel 10 évvel tovább élnek, mint a többiek. Eddig még nem tisztázott, hogy ez a tény csupán a borban lévő alkoholnak, vagy a bor többi alkotóelemeinek, illetve aromatikus kísérőanyagainak tulajdonítható. Bizonyított azonban, hogy a több bort fogyasztó országokban (Franciaország, Görögország, Olaszország) kevesebb ember hal meg infarktusban, mint Angliában és az USA-ban. A mérsékelt borivók magasabb életkort remélhetnek, mint az alkoholisták vagy a teljesen absztinensek.

1992-ben a WHO által szervezett *MONIKA study* hívta fel a figyelmet az úgynevezett *francia paradoxonra*. A tanulmány lényege, hogy Franciaország bortermelő vidékein sokkal kevesebb volt a cardiovascularis megbetegedés annak ellenére, hogy a vérnyomásérték, a testtömeg-index, a koleszterinszint, a zsír és ezen belül a telített zsírsavak fogyasztása, mint kockázati tényező, nem tért el Európa más területein és az USA-ban lakó kontroll csoporttól. A borban és ezen belül a vörösborban nagy mennyiségben jelen lévő polifenolos vegyületek – flavonoid és nem flavonoid típusú komponensek – gátolják a szervezetben az alacsony fajsúlyú lipoproteinek oxidációját, a lipidperoxydáz-aktivitás gátlásával így megakadályozzák az LDL-képződést, fokozzák az endothelium értágító hatású komponensének, a nitrogénoxidnak a termelését. A szív- és érrendszeri betegségek kialakulásában nagy jelentősége van az ellenőrizetlen, patológiás szabadgyök-reakciók káros hatásainak. Az érpályában keringő alacsony fajsúlyú lipoproteinek / LDL/ többszörösen telítetlen zsírsavainak szabadgyökök okozta oxidációja elsődleges az atherosclerosis patomechanizmusában. A makrofágok az oxidált LDL-t könnyen abszorbeálják, ami habos plazmájú sejtek kialakulásához, végsősoron pedig az atherosclerosis plakkok növekedéséhez vezet. A bor eredetű fenolos vegyületek antioxidáns hatásuk révén ezt a folyamatot akadályozzák meg.

A fehérborok összes polyfenoltartalma 170-300 mg/l, a vörösboroké 1800-3000 mg/l, a különbség egyrészt a szőlőfajták, másrészt a borkészítési technikák különbözőségéből adódik. Kis mennyiségben az alkohol önmagában is növeli a HDL koleszterin szintet, csökkenti a trombocita-aggregációt, így csökkenti a véralvadást és a trombóziskészséget. Ez csak a mérsékelt borfogyasztásra vonatkozik, mert alkoholizmus esetén a máj működésének megváltozásával ezek az elvek már nem érvényesek.

Itt azért nyilván összetettebb folyamatokról lehet szó. Pl. a szív- és keringésszervegek gyakran járnak stresszhatással, félelemérzettel, a bor kedélyfokozó hatása révén megakadályozhatja a szervi és funkcionális zavarok erősödését. Az is fontos lehet, hogy a borból mindig kisebb mennyiséget fogyasztunk, mint pl. a sörből, amikor is a nagy folyadékmennyiség terhelheti meg a keringést. Értágító hatása révén serkenti a vérkeringést, tágítja a bőr véredényeit, javítja az agy vérellátását. Enyhe euforizáló hatása révén csökkenti az indítási gátlásokat, és ezáltal fokozódik a teljesítőképesség. Természetesen újra meg újra hangsúlyozni kell, hogy ezek a hatások a mérsékelt borfogyasztásra vonatkoznak, és nem a „búfelejtő” tivornyákra.

Roborálóként ma is ajánlható, hiszen a szervezet számára energiát biztosít. Két alkotóeleme szolgáltatja az energiát: az alkohol és a vonadékanyag (borextract). Egy gramm tiszta alkohol 7 kalóriát, egy gramm vonadékanyag 4 kalóriát biztosít. A vonadékanyag cukorból és cukormentes extractból áll. Ez a cukormentes extract tartalmazza a bor nem erjeszhető és nem illó anyagait, a szerves savakat, ásványi anyagokat és aromakomponenseket, amelyek a táplálkozás szempontjából igen hasznosak. A borban sok létfontosságú vitamin, ásványi anyag és nyomelem van, amelyek nélkülözhetetlenek az emberi szervezet anyagcseréjéhez. A bor ezeket az anyagokat természetes összetételben, könnyen felvehető formában és kedvező arányban tartalmazza. Bizonyítottan 15 féle vitamint tartalmaz. Ezek mennyisége a különböző B és P vitaminoktól eltérően

nem nagy, viszont összehatásuk kedvező. A B vitaminoknak az idegrendszerre, a vércukorszint szabályozására, a belső választású mirigyek működésére gyakorolt jótékony hatása ismert. A vörösbőr B12 vitamin tartalma segít a vas megkötésében, a vörösvértestek képzésében, a vérszegénységre jótékony hatással van.

A bor, mint növényi termék vitaminkon kívül terápiás szempontokból érdekes bioelemeket és ásványi anyagokat is tartalmaz. Ezek fajtája és mennyisége függ a szőlő fajtájától, a termőhely fekvésétől, talajadottságaitól, a klímától, az időjárástól, a fűt érettségétől és a pinceműveletektől.

A bioelemekből a bor a káliumból tartalmaz legtöbbet. Ismert, hogy a kálium segíti a szívizom munkáját, a reflex és izomkoordináltságért felelős, hiánya szívritmuszavarokat, izomgörcsöket okozhat. A magnézium a különböző enzimtevékenységek aktivátora. Hiánya idegességhez, szintén izomgörcsökhöz vezethet. A kalcium a csontokat erősíti, a vérképzéshez szükséges vas vízben oldott só formájában főleg a vörösbőrben található meg. De jelen vannak a borban további létfontosságú nyomelemek, mint a réz, a fluor, a jód.

„Ne igyál most vizet, igyál bort, persze mértékkel a GYOMROD és gyakori betegséged végett.” (Pál apostol Timóteushoz írt leveléből) Mivel a bor pH-értéke 2,4-4 közötti, közel esik a gyomor 3,0 körüli értékéhez, ezért a mérsékelt mennyiségű bor ott kedvező fogadtatásra talál. Idősebb korban a gyomornedv savtartalma és az emésztőszervek funkciója csökken, így a bor savtartalma a táplálék emésztését kedvezően befolyásolja.

A bor eltérő savtartalma révén jól illeszthető a különböző gyomornedv-termeléshez. A tannin (cserzőanyag, amelyből a mélyszínű vörösbőrben sok van) erősen adsztringens hatású. Gátolja a gyomor savtermelését, és csökkenti a nyálkahártyák érzékenységét a felső béltraktusokban. Tehát a savtúltengésre utaló gyomorpanaszok esetén inkább javasolható a mérsékelt vörösbőr, mint a rendszerint magasabb savtartalmú fehérbor fogyasztása. Gyomorpanaszok esetén a habzóborokat és pezsgőket kerülni kell.

Évenként tonnákra rúg a bevett nyugtató- és altatószerek mennyisége. Károsul a máj, a vérkeringés, gyakran függőség alakul ki, ami a dózis növeléséhez vezet. A vegyi anyagok megzavarják az alvás természetes menetét, gyakran kialvatlanságban folytatódik a kör. És megkezdődik a serkentők és nyugtatók szedése, hogy a mindennapi munkát folytatni tudjuk. A bor

alkoholtartalma a központi idegrendszerre enyhe nyugtató és altató hatással bír, a megfelelő borral csökkenthető az ingerküszöb és az idegaktivitás. A bor észszerű dózisban alvásstimuláló hatású, így altatókat helyettesíthet. A serkentő illóanyagok hiánya miatt a tipikus vörösbőrök jobb altatók a fehérboroknál.

Az illatos, száraz fehérborok, mint a rajnai rizling, a zöldszilváni frissítően hatnak. Az érett vörösbőrök altatóként fogyaszthatók.

1994-ben a California State University munkatársai gyógyászati szempontból igen érdekes tényeket közöltek a bor analitikai vizsgálata során. Arról tudósítottak, hogy a borban igen magas az ASZPIRIN-rokon hatóanyagok koncentrációja (szalicilsav 11-21,5 mg/l, 2,3 és 2,5 dihidrobenzoésav 21-22 mg/l), e három anyag össz mennyiségben megfelel az orvosok által javasolt 30 mg-os napi dózisnak, ami védelmet nyújt a szív- és érrendszeri betegségekkel szemben, illetve segít azok megelőzésében.

Az újabban beazonosított boralkotók többsége antioxidáns: quercetin, katechin és a legújabb a REZVERATROL. A rezveratrol antioxidáns és antimutagén hatású, növeli a kinon reduktázok aktivitását, amelyek a behatolt karcinogén anyagokat nem mérgező vegyületekké képesek átalakítani. Tehát a rezveratrol gátolja azokat a sejttevékenységeket, amelyek a tumor keletkezésével és kiterjedésével összefüggésben vannak. Különösen a ciklooxygenáz /COX/ szorítja vissza, amelynek lényeges szerepe van a genetikusan károsító karcinogének aktivitásában. A rezveratrol egyszerű trihidroxil stilben-származék, a fitoalexinekhez tartozik. Olyan vegyületcsoport, amelyet a növények termelnek mintegy válaszként az őket kívülről ért patogén támadásokra. Ilyenek például a bogycák héját ért sérülések, a gombás fertőzések. A rezveratrolt már közel 72 növényfajtánál azonosították, amelyek részben emberi táplálékként is szolgálnak (pl. szeder, földimogyoró, szőlő). A rezveratrol jelenlétében a patogén gombák a növényi szövetben lényegesen lassabban növekednek, mivel a megfertőzött szervezet ellenanyag-termeléssel védekezik. A szőlő esetében viszonylag nagy mennyiségben találtak rezveratrolt, mint ellenanyagot sérülések alkalmával és gombafertőzések után, amelyek párás melegben gyakran fellépnek. A legmagasabb koncentráció a necroticus felület közelében található. Az újabb megfigyelések szerint a növények már röviddel a gomba felismerése után elkezdik a fitoalexin termelését, mégpedig

jórészt a bogyóhéjban,

Időközben a világon több helyütt és számos laboratóriumban vizsgálták a borok rezveratrol tartalmát, többek között az USA-ban, Franciaországban, Spanyolországban, Japánban, Portugáliában, Kanadában. A legátfogóbb tanulmányt a Torontói Egyetem biokémiai tanszékén készítették, ahol a világ különböző borvidékeiről származó több mint 600 bormintát vizsgáltak. Ezek között 10 magyar bor is szerepelt. A vizsgálatok eredményeként a vörösborban 3,2-4,7 mg/l rezveratrolt találtak, mely meghaladta a fehérborokban talált értéket, különösen a pinot noir és cabernet sauvignon fajták vizsgáltak jól. A fehérborok közül a rizling boroknál 0,75-1,22 mg/l volt az érték.

Ez a különbség a vörös- és fehérborokban talált rezveratrol-mennyiségekben nem meglepő, ha arra gondolunk, hogy a rezveratrol, mint a fitoalexin a sérülés helyének közvetlen közelében keletkezik, azaz a bogyó, illetve közvetlenül a héj alatt. A vörösborok a fehérborokkal ellentétben héjon erjesztéssel készülnek, így a részben sérült bogyóhéjból a rezveratrol

is nagyobb mértékben extrahálódik. A rizlingboroknál észlelt viszonylag magasabb értéket a későbbi szüretnek és az érettebb termésnek tulajdonították, amikor már a botritis-hatás is hozzájárul a jelenséghez. Azzal, hogy sikerült a borban a rezveratrolt, mint profilaktikumot azonosítani, amely gátolja a vérelemek összetapadását, újabb lehetőség kínálkozik arra, hogy a bort mint kultúralt új színben tüntessük fel. Ehhez még hozzájárul a lipoprotein-metabolizmusra is kedvező hatása.

A jelenleg rendelkezésünkre álló tudományos eredmények által megalapozottan csak azt mondhatjuk, hogy mérsékelt mennyiségű, napi 150-300 ml vörösbor – férfiak esetében 2-3 egység, nők esetében 1-2 egység (1 egység 12 g alkoholnak felel meg) – a kulturált, étkezéshez kapcsolódó elfogyasztása elméletileg csökkenti a szív- és érrendszeri megbetegedések és halálozások arányát, és feltehetően néhány évvel meghosszabbítja a lakosság várható élettartamát is. Így a mérsékelt, napi 3-4 dl bor fogyasztása nemcsak élvezeti értékkel bír, de egészségvédő hatása is van.

Francia kutatók legújabb eredményei ar-

ról számolnak be, hogy a mérsékelt borfogyasztás kedvezően befolyásolja, illetve késlelteti az Alzheimer-kór kialakulását is. Erre a betegségre jellemző egy bizonyos fokú elbutulás, emlékezetkiesés a közvetlen eseményekre, ismerősök, rokonok nevének elfelejtése, dátum-, helyismeret összezavarása.

A betegség esetleg a beteg környezetének több problémát okoz, mint magának a betegnek a rálátás hiányossága miatt. Kilenc éven át folytatták a vizsgálatot, és a feladott kérdésekre adott válaszok folyamatos elemzésével jutottak arra a következtetésre, hogy a mérsékelt borfogyasztás kedvezően befolyásolta az agyi tevékenységet.

Persze lehetőségünk van arra, hogy az előzőekben felsorolt számos anyagot, vitaminokat, ásványi anyagokat, nyomelemeket, aszpirint, koleszterincsökkentő gyógyszereket tablettá formájában bevegjük, de mennyivel élvezetesebb 1 pohár bársonyos, kellemes illatú és aromájú bor elfogyasztása és akkor még az orvosunkat sem érheti a polypragmázia vádja.

Kedves egészségükre! ■

A vasfüggöny egy darabja

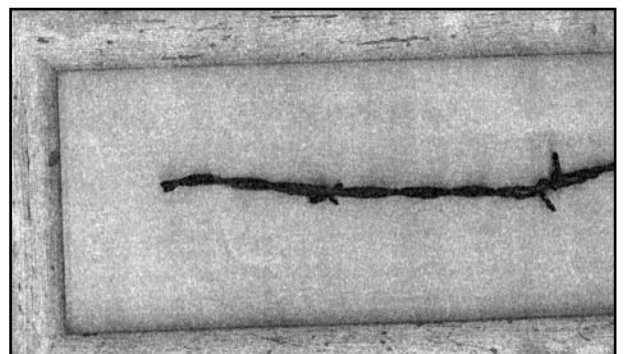
Dr. Szentjóni Szabó Tibor

■ A *Petőfi Népe* augusztus 22-i száma az 1989-es Páneurópai Piknikről emlékeztet meg, egyúttal megemlíti, hogy *Erdélyi Zsolt* debreceni túrakerékpáros az EuroVelo 13 kerékpárútvonal mentén biciklizve emlékeztet a 30 évvel ezelőtti eseményre, amikor szimbolikus elbontották az Ausztriát és Magyarországot, de egyben a két világrendszert elválasztó kerítéseket és védelmi eszközöket. Ezzel kapcsolatban nekem is van egy szubjektív élményem.

A nagy esemény után szűk egy évvel, 1990. július 3-6. között a Környezet- és Természetvédő Tanárok Egyesülete Sopronban környezetvédelmi konferenciát tartott, amelyen az egyesület tagjaként magam is részt vettem. Kiegészítő programként terepgyakorlat is szerepelt elfoglaltságaink között. Ennek keretében

kimentünk a határzónába, és a természeti paraméterekről jegyzeteket készítettünk. A határőrök elbeszélése alapján tájékozódunk az ott egykor elhelyezett, de addigra nagyrészt már felszedett biztonsági rendszerekről (pl. a talajszinten kifeszített dróthálózatra szerelt, kolompoló konzervdobozokról és más, ennél modernebb eszközökről) is. Beszéltek nekünk a határzár alatti környezetvédelmi, erdőgazdálkodási munkáról, és annak szigorú szabályairól is.

Végül lehetőséget kaptunk arra, hogy a maradék „vasfüggönyből” darabokat vágjunk le, amelyeket emlékül haza is hozhattunk magunkkal. Az általam elhozott darabot ma is bekeretezve őrzöm a dolgozószobám falán. ■

Emberlesen

Kárpáti Jonatán

■ „Író vagyok, alkotói válságban. Kérem, adjanak nekem témát!”

A kartont, amire egy fekete filccel a fenti szöveget írtam, a hónom alá csapom, s elindulok a passzázsra. Hátam mögött az árvízi emlékmű, az út mindkét oldalán a kórház és az egyetem épületei. Ellépek a jövőmondó cigányasszony mellett, korán reggeltől itt ül a szokott helyén, szinte mindig találkozom vele jövet-menet. Már csak elvéve szólít meg, ismer, tudja, hogy legfeljebb lassítani fogok, és úgy válaszolok neki: „Igen, tudom, hogy szerencsés életem lesz, de nem magától.” Van ügyefe így is elég, a klinika kíváncsivá teszi a legtöbb embert; van, aki önmagáért aggódik, van, aki azért, akit bent hagyott.

Időben indultam, még nyolc óra sincs. Az Aradi Vértanúk terén megtorpanok: ide is leülhetnék egy padra, most mind üres. De nem: hajnalban, amikor a táblát írtam, lelki szememmel pontosan láttam, hova akarok menni majd: a passzázsra, a zöldéges melletti kis padkára, ahol az ortopédcipős hajléktalan szokott ülni. (Neki vittem egy hónapja öt-hat darab narancsot, „kórházi narancs”, mondtam neki, „ha nem sértem meg...”. Elfogadta. Úgy látszik, nem sértődős hajléktalan.)

Most a helyére pályázom, tegnap nem láttam itt. Talán jobb vackot talált magának, átmehetett a Dóm mellé, sok ott ilyenkor a turista, vagy egyszerűen elmenekült a fülledt levegőről egy park árnyékos fái alá. Elképzelhető az is, hogy elküldték innen, igen, talán megunták, ahogy itt ült az ortopéd cipőjével; esetleg megbetegedett vagy meghalt. Ha mégis ott találom: majd csak megférünk valahogy, nem fogjuk egymás üzletét rontani.

A hely üres, leülök a műkö padkára, enyhe rothadtgyümölcs- és vizeletszag veszik körül, mindegy, már nincs visszaút. Reggel a szennyből vettem elő ruhát, elég gyűrótt és kellőképpen bűdös is. Mögöttem egy kirakat, a táblát leteszem magam elé a földre, és várok. Lehajtott fejjel, kicsit előrehajolva, kezemmel félig eltakarva az arcomat egy néhány méteres sávot látok a széles sétányból, így haladnak el előttem a járókelők.

Rengeteg az ember, főként fehérek, de itt-ott feketék, sőt, sárgák is; formásak és kevésbé formásak, soványak és kövérek, babakocsis anyukák, totyogó gyereket vezető férfiak és nők, feszes nadrágban fesztelenül sétáló lányok; öreg emberek, akik már nem

sietnek sehová; fiatalok, akik *most épp* nem sietnek sehová; munkába igyekvők, akik céltudatosan haladnak, s közben zacskóból eszik a pogácsát, esetleg telefonálnak; korai turisták, akik betértek ide reggelit venni; helyi lakosok, akik csak a napi bevásárlást intézik. Emberek papucsban, lukacsos műanyag klumpában, saruban és magasszárú bakancsban, túsarkúban, fűzött szandálban, sportcipőben, régen divatos gyékénytalpú mokaszinban, makkos cipőben, zokniban és szandálban; szőrös lábú férfiak és borotvált lábú nők, elvéve szőrös lábú nők és borotvált lábú férfiak; barnára sült, izmos vádlik és nyeszlett, fehér lábak, vagy fordítva, barnára sült nyeszlett vádlik és izmos fehérek, szép lábak és uborka formájú lábak; no meg a térdek: csontosak, formátlanok, szépen gömbölyűek, bütykösek és bütyök nélküliek; némelyiken műtéti heg, itt-ott egy-egy térdszorító vagy kompressziós harisnya.

Emberlesre jöttem, de csak lábakat látok, a tekintetem fel kellene emelni, hogy embereket is lássak, de félek, mert tudom, hogy legtöbben nem olvassák el a kis táblámat („Író vagyok, alkotói válságban. Kérem, adjanak nekem témát!”), és szimplán hajléktalannak gondolnak; igen, valaki már ide is dobott egy ötvenest, csendül a kövön, jó, ez végül is tetszik, ha kapok még pár száz forintot, az elég egy sörre, esetleg pogácsát is veszek, bár azt minek, elég a sör, csak dobjanak még.

Emberlesre jöttem, de az emberek lesnek meg engem, erre nem gondoltam, óvatosan felnézek, a lábak épp megritkultak előttem, te jó ég, ott közeledik az egyik doktornő a klinikáról, a gyerekosztályról, ahol én is bent vagyok szülői minőségemben; igen, egy minőségi szülő, aki kiül koldulni a passzázsra, igaz, csak témát koldul, de mégis... Megúszom, a fiatal orvos simán elhalad mellettem, formás láb, balerina-cipő, hosszú farmer – nem nézek fel rá, a szemem sarkából lesem, ahogy elhalad mellettem.

Most stratégiát váltok, kényelmesen a kirakat üvegének dőlök, és az emberek arcát kezdem fürkészni, egyiket a másik után. Van, aki keresztülnéz rajtam, más viszonozza a pillantásomat; van, aki elolvassa a papíromat, aztán kíváncsian tanulmányozni kezd, mint egy furcsa bogarat, megint mások már messziről kibetűzik a táblát, majd hirtelen elfordulnak, esetleg óvatosan kitérnek kicsit, alig észrevehetően, talán csak öt-tíz centimétert; jelzésértékű ez a kerülő csupán, nekem szól és persze ön-

maguknak, nem közösködhetnek mindenféle kétes alakokkal. Emberlesen vagyok, az általam kiváló: most csaknem kívülállóként ülök itt, én megbámulhatom az embereket, nézhetem őket kutató szemekkel, vagy gubbaszthatok lehajtott fejjel, és leshetek az ujjaim közül; én itt és most kiléptem közülük, ehhez nem kellett semmi más, csak egy kis papírtábla néhány odafigrantott szóval, továbbá az ortopédcipős ember megszokott helye, kölcsönbe.

Gyűlik az aprópénz, az ötvenes mellett csomó tízes, húszas és rengeteg ötös, néhány százas, sőt, egy kétszázás is. Kis oszlopot építünk belőlük, alul a kétszázás, arra sorban a többi, rendben csoportosítva. Témát akartam koldulni, szavakat, mondatokat, sorsokat: de az emberek inkább aprópénzzel fizetnek ki, ez az ő hallgatásuknak az ára, az érmékből épített kis oszlop, ami egyre magasabb. Rosszkedvűen játszani kezdek a pénzzel, körbe rakom a papírtábla szélén méret szerint, aztán összekeverem, megint kiválogatom, majd újra felépítem a kis tornyot.

Ekkor egy mankó gumis vége jelenik meg, felborítja az építményt, majd röhögve megszólal a bot gazdája, jelenlegi ülőhelyem eredeti birtokosa, az ortopédcipős ember:

– Én vagyok a két lábon járó téma... Ha mesélek magának, ezeket nekem adja?

– Persze – döntök egy pillanat alatt –, miért is ne? Hallgatom.

– Menjen odébb, nekem is kell a hely.

Nem beszél szögedi tájszólással, állapítom meg magamban, szóval nem idevalósi. Szuszogva leül, egyik lábát kinyújtja (amin a speciális cipő van, olyan, mint a kilencvenes évek elején a lányok vastagított talpú, holdjáró cipője), a mankót betámasztja a kirakat mellé, nejlonszatyrát behajlított, ép lába mögé gyűri, egyszerűen kényelmesen elhelyezkedik. Felém fordul, és kissé vádlón szegezi nekem a kérdést:

– Mi a fenét keres itt egyáltalán? Ez az én helyem.

– Nyugi, elmegyek. De azt ígérte, mesél.

Elvigyorodik, aztán belekezd:

– Volt egyszer egy hajó, a hajón volt egy ajtó, az ajtón volt egy kilincs, tovább nincs. És most húzzon innen a francba, nem férünk el rendesen ezen a szűk kis padkán.

Felemeli a kis táblámat, az aprót belekotorja róla a nejlonszatyrába, majd a papírt a kezembe nyomja.

Ahogy elindulok, még utánam szól:

– Azért narancsot hozhat még, ha akar, tényleg nem sért meg velem! ■

Egy bajai pólós kép a múltból

Péter Árpád dr.

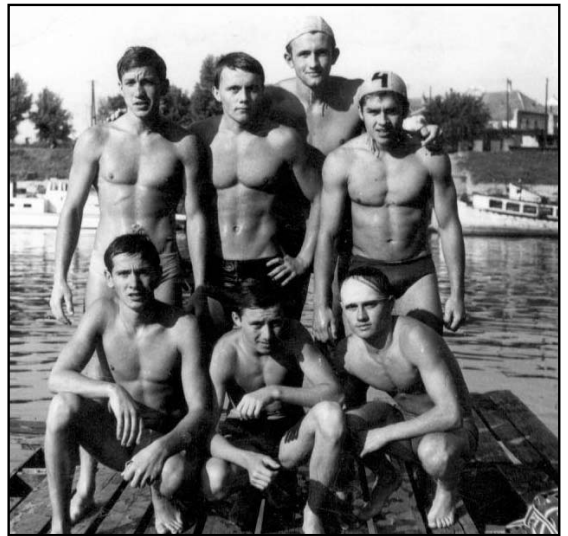
■ A Bajai Honpolgár 2019. szeptemberi számában *Kovács Zita Robbanó Rozmárok utódai* c. interjú-cikkéből az is kiolvasható, hogy „Az 1960-70-es években az úszó- és vízilabdasporthoz Csipkerózsika-álmát aludta városunkban...”. E félmondat olvastán felelevenedett bennem egy régi sportélmény, amelynek emlékét a fényképalbumaim egyikében lévő fotó is őrzi. Hátoldalán – akkori kézírásommal – ez olvasható: „Az 1962-63. évi házi bajnokságot pólóban 23:0 gólaránnyal nyerték: Rácz Péter, Urbán, Eleky, Hajmássy, Varga, Petike”.

Kissé részletesebben beavatva a T. Olvasót a korabeli történésekbe: e sorok írója 1959-63 között a III. Béla Gimnázium tanulója volt. Abba az osztályba járt, amelynek osztályfőnöke *Bálint László* tanár úr volt – és amely osztályhoz kötődésének időszaka későbbi életét meghatározó élményekkel volt teli. Alma materünk tanári kara nemcsak „az észet osztotta” országosan kiemelkedő szinten, de tagjai közül nem egy a sporttevékenységet – a sakktól a labdajátékokon keresztül a szertornáig – is a szívügyének tekintette. A megyei, területi és országos szintű megmérettetéseken túl, évente megannyi házi bajnokság keretében bizonyíthattuk rátermettségünket, edzettségünket. A 30-at mindvégig meghaladó létszámú „C” osztályba járó diákok bő egyharmada elsőől negyedikig azon igyekezett, hogy a sportban is bizonyítson.

1962-63-ban, IV. C osztályos tanulóként nem mondhattam nemet pólós osztálytársaim kérésének, hogy magam is tagja legyek a csapatnak, amely a házi vízilabda-bajnokságban az elsőség megszerzésére törekedett. A győzelmet elsöprő gólaránnyal megszer-

ző csapat tagjai láthatók a képen. Állnak, balról jobbra: *Rácz Mihály* (a legendás testnevelő tanár, *Rácz Sándor* és a „Lord” néven a hazai és az európai kosárlabdasporthoz legendájává vált kosaras, *János* öccse – aki tagja volt a *Schmidt Lajos* nevével fémjelzett gimnáziumi tornacsapatnak; és aki évtizedekkel ezelőtt ugyancsak Belgiumba „disszidált”, ahol idősebb bátyjához hasonlóan testnevelő tanár lett), *Péter Árpád*, e sorok írója, évtizedek óta Felsőszentiván háziorvosa (aki e sorok írását megelőzően napra pontosan 50 éve lett orvos). *Urbán József* (élethossziglani bajai lakos, diplomahalmozó – diplomáit a halászat-halgazdálkodás területén szerezte, a távolsági buszpályaudvarhoz közeli halboltját az elmúlt évtizedekben vélhetően valamennyi Honpolgár-olvasó felkereste már), *Eleky István* (vajon van-e bajai, aki ne ismerné a hosszú ideig főmérnöként a városgazdálkodásban jeleskedő, kötött izomzatú, máig pólós küllemű férfit?)

Guggolnak: *Hajmássy Zsigmond* (az életvidám, „minden lében kanál”, felejthetetlen osztálytárs, aki – miután nem adatott meg számára, hogy színész váljék belőle – amolyan önsorsrontó lét körülményei közepette, korán távozott a földi létből – a e sorok írója halottak napja környékén évről évre mécseszt gyűjt a Rókus utcai temetőben lévő családi síremléken), *Varga Péter* (a számunkra Kosuth-címeres osztályablót készítő Pali bácsi és a gimnáziumi tanár Elza néni gyermeke, akiből állatorvos lett, majd családostul évtize-

dekkel ezelőtt NSZK-ba „disszidált”, de nyugdíjas éveire hazajött, jó ideje Veszprémben él), *Petike János* (az egykori járási hivatalvezető fiúgyermeke, *Bányai „Jocival”* együtt már gimnazista korában Baja futballsportjának egyik ígérete, aki élete folyamán a Hungária körüli MTK-pályán különböző korosztályos futballcsapatok edzője volt).

A képet közel 6 évtizede őrző szerző sem úszásoktatásban, sem pólóedzésben nem részesült soha; amolyan cserejátékosként vette be őt a csapatába a Véndió alatti „dokk-uszodában” korábban versenyzői tapasztalatokat is szerző hat osztálytársa. Hogy a bajnokságban lőtt 23 gólból 1 mégis az ő nevéhez fűződik, annak köszönhető, hogy egy ízben kihagyhatatlan ziccerhelyzetbe hozták csapatársai... Mindez akkoriban történt, amikor Baján már Csipkerózsika-álmra szenderült az úszó- és vízilabdasporthoz! ■

Egy családfától a gyökerekig

Dr. Mándics Mihály

■ Az idei, Nyíregyházán megtartott LXVII. Országos Honismereti Akadémia *A nemesség kötelez* c. programjának ünnepi megnyitóján hangzott el, hogy a rendszerváltás óta a honismereti-helytörténeti kutatás képes mikroszinten bemutatni a nemesség valós teljesítményét. Hogy mennyire igaz van országos mozgalmunk elnökének, *Debreceni-Droppán Bélának*, és milyen fontos szerepe van a helytörténetnek a hazafias nevelésben, azt magam is sokszor tapasztaltam.

Madách szavainak aktualitása jutott ismét eszembe: Emlékezni több mint szükség. Csak ez lehet a jövő záloga. Egy emberi értékekben gazdag, tartalmas életutat mutatnak be ezút-

tal. Hősünk hátrányos, bizonytalan helyzetből indult az ismeretlen világba. A gondviselésnek köszönhetően egyfajta proféciával megáldva szószólója lehetett azoknak, akik közül származott. Utódaiként úgy érezzük, példaként szolgálhat mindazoknak, akik ma egy emberibb világ megteremtésén fáradoznak.

E megemlékezés hőse nem más, mint ősiünk, *Nobilis Mándich Mátyás* avagy *Matija Mandić* (Mándics, 1675-1734), aki családjunk és szülőfalunk, Csávoly alapítóinak egyike volt. A község korai történetéről nem sok forrás maradt ránk. Rá vonatkozó első információim apai nagyapám látogatásából származnak, aki még gyermekkoromban népes családjunk öt generációjának sírhalmait is megmutatta

nekem. Felnőttkori kutatásaim során támaszkodhattam szájhagyományokra, legendákra is, illetve hiteles nemesi és egyházi okiratokat is tanulmányozhattam.

A török hódoltság és a Rákóczi-szabadságharc során a már a középkorban is létező Csávoly elnéptelenedett. (A falu története 1198-ra nyúlik vissza) A zárt települési falu alapnépessége a 18. században katolikus bonyolódások voltak, akik a horvát nép sajátos etnikai csoportját alkotják. Bonyolította a helyzetet, hogy a török kivonulása után a császári és királyi udvari kamara a területet hűség jutalmául Baja városának adományozta. Ebbe a Kalocsai Érsekség, mint földesura nem nyugodott bele, és követelését peres útra terelte,

amely végül 1730-ban sikerrel járt. *Gróf Csáky Imre* bíboros, kalocsai érsek (1710-1730) birtokba is vette. Ezzel egyidejűleg további két nemesi birtok volt a faluban, a *Cseszney* és a *Mándics* családé. A Mándics családnak Baja városában is volt birtoka, ami megerősítést nyert azzal, hogy nemes Mándics Mátyás bajai lakos panasszal élt a megye felé amiért adóterheket tettek rá, amelyek sértik nemesi alapjogait. Nemességét a család büszkén viselte. Francia mondás szerint a nemesi cím kötelez (noblesse oblige). A nemesi kiváltságok megszűnésekor (1848) Csávolyon 28 nemesembert tartottak számon.

Az érsek birtokba lépését követően folytatták a falu benépesítését. Egy pereskedés során a község területét bérlő megyei alispán, *Radics János* Baja és Panadur (Pandúr) község bunyevác lakói közül néhány családot hatalmi szóval a pusztaságba irányított, hogy a régi helyén építsék újjá a falut. A kitelepítettek között többen bérlőként már megfordultak ekékkel ezen a területen. Közöttük volt nemes Mándics Mátyás családja is.

A török hazánkból való kivonulása (1699) után délről megindultak a szlávok a magyartalanított területekre. Gróf Csáky bíboros érseki birtokaira a délszlávok /szerbek és bunyevácok/ kiegyenlítésére magyarokat, németeket és szlovákokat telepített. Falu- és családalapító ősrünk tehát 1722-ben bajai lakosként került Csávolyra, ahol leszármazottaival együtt véglegesen otthonra talált. Miért és mikor hagyta el szülőföldjét, a horvátok országát? Erről kevés hiteles forrás maradt ránk. Ismereteink szerint a törökök általi üldöztetés miatt kényszerült oltalmat, menedéket keresni. Nem akarták vallásukat mohamedánra felcserélni. Egyes történészek szerint a katolikus bunyevácok menekülése 1687-ben, ferences rendi szerzetesek kíséretével szervezett kerekék között történt. Ősrünk 12 éves gyermekként szüleiével együtt vándorolt el az őshazából. A szóbeszéd szerint sokan a hercegovinai vilajetből, valamint a likai és klisszai szandzsákból érkeztek Magyarország területére.

Ők a bácskai Zomborban találtak oltalomra, ahol testvéreinek száma tízre nőtt. Zomborban, majd Baján ugyanis időközben a Haditanács zombori és bajai járás határvidékén fegyveres határőrszolgálatot létesített. A *csávolyi urbárium*, 1772 c. könyvemben írtam a határőrszolgálat szervezéséről, amelynek katonái szinte kivétel nélkül a török elleni harcokban edződött délszláv (bunyevác, szerb) betelepülőkkel verbuválódtak. Az új egység nem épülhetett a „rebellis” magyarságra. Az erődökben parasztkatonák teljesítettek szolgálatot, s azon felül különböző harcokból is részt vállaltak. Mátyás 41 éves korában ötgyermekes családapaként maga is részt vett az 1716-18

közötti török-osztrák-velencei háborúban, ahol 1716 augusztus 5-én Péterváradnál a törökök megsemmisítő vereséget szenvedtek. Ősrünk élete kockáztatásával, hősiesen küzdve komoly érdemeket szerzett a csatában. Ezért Bács-Bodrog megye nemesi előjárósága Mándich Mátyást a királyhoz armalis nemességre terjesztette fel, amelyet Bécsben 1720. április 29-én III. (VI.) Károlytól meg is kapott. Nemesítését az 1720. október 3-án Baján tartott vármegyei közgyűlésen hirdették ki. A nemesi oklevél és a családi címer együtt tükrözi hősi érdemeit.

Mint tudjuk, akkor már ő is bajai lakos volt. Testvéreinek sorsát nem ismerjük. Gyermekei közül csak a Baján született és keresztelt *Mihály* fia és annak Csávolyon született *Márk* fia vert gyökeret Csávolyon. Mindezt a családfa is tükrözi. (Ma a család 14. generációjának tagjai számítanak a legfiatalabbnak.) Napjainkban a csávolyi Mándich (írásban ch ts, ty, cs végződésű) vezetéknevet viselő törzsnek nyolc ága van. A rokoni vagy névrokoni ragadványnevek szerint: a legnépesebbek mi, a „*Joszák*” vagyunk. A többiek: *Crkvány*, *Kudros*, *Kuglis*, *Bono*, *Gyuka*, *Buvák* és *Prca* ragadványneveken ismeretesek. Ez a vezetéknev nem ismeretlen itthon, de külföldön sem. A katolikus bunyevácok és sokákok mellett a právoszláv szerbeknél és muzulmánoknál is előfordul. Családunk „csúfneve” a szájhagyomány szerint azért ragadt ránk, mert a férfiak közül sokan kapták a József (Josza) keresztnevet. A bunyevácok körében eleve divat a ragadványnev, akár több is lehet belőle.

Sokat tudhatunk meg a csávolyi eseményekről Baja történetéből és a Bajai Ferences Zárda háztörténetéből (Historia Domusából) is, hiszen 1748-ig (amíg falunknak nem volt külön papja, plébániai rangja) a bajai ferences atyák jártak ki pasztorálni a bunyevácokat. Náluk vették addig az anyakönyvezést, keresztelést is. Nagyon sokat köszönhetünk nekik.

Amikor évekkel ezelőtt Bosznia-Hercegovinában, a Buna folyó környékén, a bunyevácok feltételezhető őshazájában jártam (*l. erről a szerző korábbi írásait lapunkban – a szerk.*), lelki szememmel láttam, hogy egykoron ilyen messziről hogy kerülhetett Csávolyra is őseim némelyike. Nem ironikus dolog, hogy falualapító ősröm menekültként épp az én szülőfalumban talált oltalmat? Menekülés közben minden bizonnyal még a visszatérésre is gondolhatott, ám a gondviselés másképpen rendezte dolgait. Új hazájában szerzett érdemeiért megbecsülésben, elismerésekben részesült, egy nyelvet beszélt velünk.

Falunk újraneépítéséről írásos emlék nem maradt ránk. Katolikusként írás helyett az alapítók mégis méltó jelet hagytak maguk után. A maguk részére készült ún. *zemunicák*

A nemesi és családi címere

építése közben harangláb állításával hagyta emlékelet, amelybe Baján öntettek egy 60 kg-os kis harangot. A rajta lévő felirat üzenetértékű. A harang aztán az 1800-ban alapított községi temető kápolnájába került, ma annak csonka tornyában lakik, és búcsúztatja az árnékvilágból távozókat. Ez a kedves kis harang egykor a falu ébredése idején az új honfoglalók jövőbe vetett hitét, esztét, erejét és szent akaratát jelentette, ma viszont a földi élettől való búcsúzást jelzi. Akár ezt is szimbólumként értelmezhetnénk: az utóbbi időben szülőfalumban sokkal több bunyevácot temetnek, mint ahányat keresztelnek.

Csávoly 1734-ben nyerte el mai alakját. A jobbágyfalu alapító okiratát az alapító *zajezdai gróf Patachich Gábor* érsek adta át a község 26 adófizető háztartásában élő 200 bunyevác lakójának. Idő múltával a zárt település belső migráció révén katolikus magyarokkal, majd németekkel bővülve vált háromnyelvűvé. Szülőigévé vált, hogy a lakosság három nyelven dicséri Istenét, és egy szívvel szereti magyar hazáját!

A temetőben a régi fejfákról elhordja lassan a szél a neveket. Erre ma azt mondják: az élet megy tovább. Talán csak a magamfaja szentimentális lélek érzékeli a felsoroltak közötti diszharmoniót... Szépkoromban (91 éves vagyok; családban az első, aki megélte ezt a kort) gazdag történelmi időkre, fájó momentumokra, a benne élt alkotó-teremtő emberekre gondolok, azok örömeire és bánatára, akik értéket hagyományoztak az utánuk jövő nemzedékekre. Az ősköz való ragaszkodás nem pusztán nosztalgia, hanem a nemzethez tartozás egyik útja. A nemzet történelmében csupán hajszalár a család története, amely biztosítja az állandó kapcsolatot a nagy egésszel, a körülöttük élő emberekkel. Kik vagyunk? Honnan jövünk? Kik azok, akikkel egy nyelvet beszélünk, akikkel együtt gondolkodunk? Család- és helytörténeti kutatásainkkal ezekre a kérdésekre igyekeztünk válaszokat adni. ■

Te hogy készíted? – avagy a tízmillió pörköltszakértő országa

Szünder Dezső

■ Hát, eljött ez az időszak is... Néhányan szomorúan, néhányan örömmel vesszük tudomásul, hogy az idei nyárnak végleg vége. Néhány nappal a cikk megírása után egy markáns hidegfronttal beköszönt az ős. Előkerülnek a szekrény mélyére sülyesztett (kis) kabátok, és egyre többet lesz szükségünk esernyőre.

Nem szabad azonban túl pesszimistán, borúlátóan szemlélni mindezt. Egyrészt nyár lesz jövőre is, másrészt pedig ha nyitott szemmel járunk mindennapi teendőink nyomában, akkor sok szép dolgot láthatunk, érezhetünk. A fák zöld színüket folyamatosan változtatják a barna és arany minden árnyalatára a kellemes és nem fullasztó vénasszonyok nyarának délutánjaiban, hogy aztán földre hullva összegyűjtsük, kedvünkre rugdossuk őket kézen fogva a párnunkkal, vagy egész egyszerűen belehemperegjünk, mint egy rossz gyerek teszi.

Ebben az időszakban érik számtalan, nagyon ízletes gyümölcsünk is: megjelennek kisvárosunk piacán az almák, körték, a kései szilvák, no és természetesen a szőlő is. Egyre több helyen kezdődik meg a szüret, egyelőre a korai fajtákkal és az ízletes csemegeszőlőkkel. Ilyenkor, egy-egy nagyobb szüret alatt és után remek lehetőség kínálkozik még egy utolsó bográcsos étel elkészítésére. A *pincepörköltet* azonban bátran elkészíthetjük otthonunkban, saját tűzhelyünkön is,

hogy aztán jövőre – tudásunkat egyszer már tesztelvén – a szüret után mi kápráztassuk el vendégeinket. A most közzétett recept tehát háztartási mennyiségekre optimalizálva született, azonban nem Szentírás. Ahogy a lecsó kapcsán, itt is elmondható: ahány ház, annyi szokás, mindenki számára a saját receptje a tökéletes! Azonban attól, hogy ez így van jól, bátran próbáljanak ki valami újat, akár ezt a receptet is.

Hozzávalók 4 fő részére: 2 ujjnyi vastag császárszalonna, 1 nagy fej vöröshagyma, 3-4 gerezd fokhagyma, 1 nagyobb TV paprika, 1 nagyobb paradicsom, 3 csapott teáskanál paprika (édesnemes, füstölt, cseresznye vegyesen), 400 g marha- vagy borjúhús, 2 dl jó minőségű száraz vörösbort, ízlés szerint só és bors, 3 db babérlevél, 1 nagy csipet majoránna, 1 kis kanál őrölt fűszerkömény, 400 g bőrsertéscsülök kicsontozva, a csontja 3-4 darabba fűrészelve, ízlés szerint burgonya.

A szalonnát kisebb kockára vágjuk, és egy nagyobb lábasban elkezdjük pirítani. Ha csak kevés zsírt ereszt, akkor tegyük alá némi sertéscsirt. A hagymát felaprítjuk, és a sült szalonnadarabokra dobjuk. A fokhagymát megtisztítjuk, nagyon apró kockákra vagy vékony szeletekre vágjuk, és a szalonnás hagymához adjuk. A paprikát és a paradicsomot apró kockákra vágjuk, és ezt is hozzáadjuk. Amikor a paprika összeesett, a paradicsom pedig levet eresztett, lehúzzuk a tűzről, és beleszórjuk a háromféle fűszerpaprikát. Alaposan elkeverjük, felöntjük fél deciliter vízzel, visszatesszük a tűzre, és közepes hőfokon rotyogtatni kezdjük. A marha- vagy borjúhúst kockákra vágjuk, és az alaphoz adjuk, hozzákeverjük a vörösbort. Alaposan sózzuk, borsozzuk, hozzáadjuk a babérlevelet, majoránnat, köményt, és felöntjük 1,5 deciliter vízzel. Időnként átkevergetve, közepes tűzön, majdnem teljesen lefedve kb. 2 órát főzzük. Ha túl sok víz párologna el, vízzel és vörösborttal vegyesen felöntjük, így pótolván a veszteséget.

A csülköt hentesünkkel csontoztat-suk ki, és kérjük meg arra is, hogy a csontot vágja nekünk 3-4 darabba. A két óra letelte után tegyük a pörköltünkbe a csontokat és a felkockázott

csülköt is. Főzzük tovább, amíg a csülök meg nem puhul, ez kb. 45-60 percig tart. Ezek után már csak a krumpli hozzáadása maradt: ezt meghámozva, kockára vagy vastagabb hasábokra szelve adjuk a pörköltökhöz. Főzzük további 15-20 percet, pótoljuk az elpárolgott vizet, ha szükséges, kóstoljuk meg, ízesítsük még sóval, borssal ízlés szerint.

Mindezek végeztével már csak két teendőnk maradt: az egyik, hogy a szépen megterített asztalon tálaljuk a pörköltet egy vastag szelet fehér kenyér társaságában, a második pedig, hogy a társaságtól begyűjtjük az elismerő szavakat.

Borajánló: a nehezebb ételek többsége testes, komolyabb vörösbort kíván, nincs ez másképp most sem. Próbáljuk azt a bort kínálni, amivel az ételünk készült. Lehetőség szerint ne túl tanninos, éveken át hordóban érlelődő bort válasszunk, hanem olyat, amelynek a beltartalma mellett szép savai vannak. Ilyen például a kékfrankos, vagy a képen szereplő *Bolyki blauburger*.

Ha már ős, ha már szüret és szőlő, akkor pedig jöjjön egy ehhez különösen jól illő szőlős desszert is az édes ízek kedvelőinek!

Hozzávalók 4 személyre: 500-500 g fehér és vörös csemegeszőlő, mosva, szemezve mérve, 150-150 g mascarpone és tejföl, 4 evőkanál cukor, 1 kávéskanál vaníliaaroma, 80 g dió, a tálaláshoz 1 teáskanál barnacukor.

A szőlőt megmossuk, leszemezzük és pártírtólón alaposan megszáritjuk. Az összes többi hozzávalót a barnacukor kivételével egy nagy tálban összekeverjük. Hozzáadjuk a szőlőszemeket; alaposan, de óvatosan összekeverjük, vigyázva arra, hogy a szőlőszemek ne törjenek össze. Lefedve hűtőbe tesszük 8 órára. Tálalás előtt meghintjük barnacukorral, és egy pohárka édes fehérbor kíséretében tálaljuk. ■

